

VARIA

Universitatea în comunism. Despre politicile conștiinței și construcția omului nou în regimul comunist din România

Constantin ILAȘ

Abstract: *Set in the context of the as called „July’s Thesis” of the dictator Ceaușescu, the book „Two Decades of Communism in the University City of Iași” is the direct proof of the way in which the measures of restalinisation through propaganda and ideologisation, adopted by the Romanian Communist Party, were applied locally and in the University of Iași. The decisions for the stricter ideological control of the radio and TV broadcasts, of the mass-media, books and the increase of the educational role of the Marxist-Leninist ideology represented a similar turn with Mao’s Cultural revolution or with the ideological control exercised by Kim Ir Sen in North Korea, through which the Unique Party and the Romanian totalitarian state decided what exactly had the right to hope, to believe and to think all the citizens of the nation in a total ideological regimentation.*

Keyword: *communism, history, ideology, propaganda, University.*

Introducere. Istoria ca teren experimental pentru științele politice

Științele socio-umane, științele politice ar putea fi într-adevăr demne de conceptul științei dacă ar avea posibilitatea, precum științele naturii, să facă experimente asupra obiectului cercetării lor. Cum altfel s-ar putea certifica și ridica la rang de cunoaștere sigură o ipoteză sau alta, o teorie sau alta, eventual valabilitatea sau nulitatea vreunei ideologii, dacă nu se pot face experimente în condiții con-

trolate asupra obiectului cercetării? Și aceasta cu atât mai mult cu cât cercetarea în domeniul științelor socio-umane are în vedere un obiect volatil, fragil, particular, unic, individual, tranzitoriu, ireversibil, irepetabil și incomensurabil și anume, existența noastră individuală și cea în comun, în cel mai general sens al expresiei. Cum poți face știință cu și dintr-un asemenea obiect? Și cine ar accepta de bună voie, chiar dacă în numele nobile al adevărului, ca întreaga sa viață să fie obiectul unui experiment al altcuiva decât el în

suși? Și cum ai putea testa valabilitatea unei ideologii altfel decât punând-o la lucru, în practică, modelând conștiințele, identitatea de sine, acțiunile, conduitele și relațiile interpersonale? Or, existența noastră individuală și cea în comun sunt, pe bună dreptate, considerate sacre, inviolabile și drept având o valoare inestimabilă în ele însele.

Există totuși o dimensiune, un plan în care interdicția și *tabu*-ul de mai sus nu contează și de aceea nu există niciun fel de scrupul în a se experimenta la scară largă cu viața individuală și cu cea colectivă. Dacă ar fi să personificăm sau să construim un chip pentru această dimensiune, atunci am putea-o imagina ca pe o Hidră impersonală, cu miliarde de capete și organe, lipsită de orice empatie față de suferință, lipsită de rațiune, oarbă și bezmetică față de orice scop și finalitate și care nu se sfiește să experimenteze simultan prin toate mijloacele de care dispune arbitrar și neîngrădit. Dimensiunea sau planul în care, *de facto*, umanitatea este cea care experimentează cu sine însăși, precum și ceea ce rezultă și rămâne din aceste experimente, poartă numele de istorie. Nu cred că vreo Providență supraveghează panoptic devenirea universului și a istoriei și le conduce prin mijloace tainice pe căi numai de ea știute către țeluri la fel de esoterice conform unui plan minuțios de dinainte pregătit. Nici natura ca atare nu este vreun stăpân sau vreo soartă care și-a fixat deja imperativ legile implacabile în cadrul cărora și conform cu care

umanitatea s-ar mișca în mod determinat și necesar cu precizia de cea-sornic similară mișcării de revoluție a pământului în jurul centrului de masă a sistemului solar. Suntem de capul nostru într-un fel de laborator experimental uriaș în care au loc simultan și de-a valma multiple și diverse experimente și experiențe, unele peste altele, unele din altele, întrepătrunse, suprapuse, unele împotriva altora, în care, așa cum spunea Nietzsche, „câte ceva reușește, iar altele nespuse de multe eșuează”¹ într-o luptă oarbă, continuă și acerbă. Or, în ceea ce privește ordinele și organizările sociale și regimurile politice acestea nu sunt dictate nici de necesități supraumane de ordin divin și nici de ordin natural, ci țin de realitatea istoriei. Dacă ne-am permite aroganța de a vorbi despre un posibil sens al acestui talmeș-balmeș haotic numit pompos „istorie universală” sau despre o eventuală „misiune comună a umanității”², acestea, sensul și misiunea comună, nu ar putea viza decât dobândirea cunoașterii manierelor și modalităților optime de a putea conviețui neconflictual și neviolent laolaltă ori de a putea îndura individual faptul de a fi, sau, altfel spus, banalul bine comun și truismul fericirii personale.

Or, științele socio-umane și în special cele care vizează politica sunt chemate, ba chiar condamnate, să extragă consecințele și concluziile cunoașterii lor din istorie, adică pornind post-factum de la felul în care oa

menii și-au pus deja la lucru, în fapt și în operă, și-au obiectivat ca maniere de viață, ca norme și instituții, ca obișnuințe reificate cotidian, într-un cuvânt ca *lebenswelt*, ca lume a vieții, speranțele și promisiunile, idealurile și dezirabilitățile, credințele și ideologiile.

Considerațiile de mai sus, precum și pe cele imediat următoare, le înțeleg totodată ca direcții și perspective ale unui plasament hermeneutic prin care încerc să înțeleg volumul *Două decenii de comunism în Iașul universitar*, realizat și publicat în anul 2015 la editura Institutul European din Iași de către Sorin Bocancea și Doru Tompea. Cartea se înscrie în domeniul cercetării științelor politice, este un interviu extins pe mai bine de 500 de pagini și acoperă o perioadă a istoriei recente a regimului comunist din România având în atenție în special felul în care s-a configurat și s-a constituit pe multiple planuri viața în și a Universității din Iași sub impactul ideologiei și al regimului politic comunist.

Comunismul ca experiment istoric

Nu putem înțelege în mod propriu o astfel de carte dacă nu avem din capul locului și o perspectivă minimală asupra a ceea ce a însemnat comunismul ca regim politic. Comunismul a fost un proiect politic de dobândire accelerată doar a anumitor achiziții ale modernității, în special economice și tehnice, printr-o re-

construcție revoluționară a politicii, a statului și a societății. Pentru această reconstrucție comuniștii au avut drept ghid și călăuză o ideologie emancipatoare, teleologică și mesianică, considerată adevăr științific obiectiv. În numele, pe temeiul și în vederea acestei ideologii s-a exercitat practic o putere politică absolută, fără limite, control și restricții, pe toate planurile, pentru a remodela conform ideologiei întreaga existență individuală și colectivă. Marxism-leninismul a presupus că există o necesitate supraindividuală și supraumană de ordin natural și istoric ale cărei legi determină în mod necesar și obiectiv devenirea și dezvoltarea societăților. Asupra acestor legi umanitatea nu ar avea nici o altă putere în afară de cunoașterea și înțelegerea necesității lor. Marxism-leninismul a pretins că a dobândit o cunoaștere științifică, obiectivă a legilor acestei necesități supraumane și ca atare s-a autoproclamat dogmatic drept adevăr obiectiv, discreditând ca fiind subiectivă și de clasă, adică ideologică, orice altă posibilă concepție politică despre organizarea societății și a statului. Ca atare, comuniștii nu au avut nici cea mai mică îndoială cu privire la calea necesară istoric de a elimina alienarea, inegalitatea, dominația și servitutea și de a instaura în întreaga lume egalitatea în bunăstare și dreptate socială și acestea imediat și fără tergiversările, lentoarea reformatoare și corupția regimurilor politice liberale democratice moderne. Mai mult de atât, Lenin n-a mai avut răbdare să aștepte împlinirea previziunii profe-

tice a lui Marx³ cu privire la ultimele
contradicții ireconciliabile și de ne

înlăturat, fără aportul revoluției proletare, ale capitalismului liberal burghez și a declanșat voluntar un experiment istoric fără precedent: o oligarhie ideologică, pentru că nu au avut o altă sursă și legitimitate pentru putere, cu Lenin în frunte, a acaparat prin violență puterea politică în statul țarist și de acolo a purces la remodelarea întregii vieți a societății, după cum spuneam, în numele și în vederea instaurării binelui profetizat de ideologie. Cred că acestea sunt suficiente pentru a înțelege natura și statutul de experimente istorice pentru comunism și pentru regimurile politice comuniste: în plan politic a fost un experiment de dizolvare a pluripartitismului și exercitarea unei puteri politice fără limite printr-un partid unic; în domeniul economic a fost un experiment prin etatizarea proprietății, centralizarea și planificarea tuturor activităților economice și cred că acesta este planul în care a eșuat, deși a ținut cel mai mult să performeze, prin tentativa de reducere până la eliminare a inegalităților în bunăstarea economică; la nivel social, s-a exercitat un control politic al tuturor aspectelor existenței națiunii; în domeniul propagandei, educației și al vieții culturale a fost încercarea de a mobiliza și de a înregimenta prin propagandă ideologică conștiința tuturor oamenilor, începând chiar de la grădiniță, cum a fost, de exemplu, în România cu „Șoimii Patriei”.

Am subliniat toate aceste aspecte pentru a reliefa totodată și caracterul antimodern⁴ al ideologiei și regimurilor politice marxist-leniniste. Mo-

dermitatea politică are drept valoare centrală autonomia omului și a cetățeanului: orice individ este chemat și are dreptul de a-și da (prin dezbatere, consimțământ, consens și vot) propriile legi și norme conform cu care consideră că este necesar și acceptabil, demn și valoros, eficient și optim să reglezi și să organizezi viața împreună cu ceilalți. Cu alte cuvinte, legile stau și sunt în puterea oamenilor de a judeca și de a hotărî ceea ce cred sau speră că este bine pentru sine și pentru reglarea existenței în comun. În fond, cum altfel am putea evalua critic regimul comunist drept ilegal și criminal? Și ce alt criteriu de judecată și critică am putea avea pentru a evalua în genere valoarea unui regim politic dacă, așa cum am spus, acceptăm că toate au stat de experimente istorice?

Istoria recentă ca sursă de cunoaștere pentru științele politice

În cartea de care mă ocup, istoria recentă este utilizată ca sursă în cel puțin trei moduri distincte: mai întâi prin documentare în arhive. În legătură cu acest aspect trebuie să remarc faptul că interesul pentru cercetarea arhivelor istoriei recente este foarte scăzut, aproape nul. Sorin Bocancea mi-a relatat că, documentând alte cercetări, câțiva ani mai târziu, în aceleași arhive, a constatat că fișele de vizitare de la fiecare registru de arhivă pe care l-a consultat conțin doar numele lui și doar sporadic alte câteva nume. Nu poți să

nu te întrebi ce fel de lucrări de licență se realizează la facultățile de istorie ori chiar la cele de științe politice când arhivele comunismului stau la dispoziția publicului aproape virgine? Sau de ce, spre exemplu, socialiștii noștri sau oamenii de stânga în general nu sunt interesați să afle și să producă o explicație con

sistentă și convingătoare cu privire la ceea ce anume nu a funcționat în regimul comunist, unde se află și care sunt cauzele pentru care o ideologie precum cea marxistă, atât de generoasă în intenții, promisiuni și speranțe, a eșuat, producând efecte atât de dezastruoase pe toate planurile? Nu marxiștii sau neo-marxiștii ar trebui să fie cei mai interesați de acest aspect?

Apoi, referitor la documentele⁵ consultate în arhive, te-ai fi așteptat ca într-un regim politic în care controlul și supravegherea, precum și planificarea rațională a tuturor aspectelor vieții erau omniprezente, să fii copleșit de multitudinea de documente și de informații. Or, „documentele au cel puțin trei limite: nu este comunicat contextul în care au fost elaborate, sunt produse ale condiționărilor persoanelor care le-au elaborat (unele subiecte discutate în ședințele de partid nu erau consemnate în procesele verbale, fiind expediate la capitoul „diverse”) și ne spun puține lucruri despre persoanele la care fac referire, astfel încât „documentele vorbesc atât cât cei care le-au scris le-au putut face să vorbească”⁶. S-ar mai putea adăuga și dificultatea că trebuie să străpungi limbajul în care au fost redactate aceste documente, limbaj care este impregnat de „pășăreasca” limbii de lemn a ideologiei și propagandei marxist comuniste. Însă cel mai important este faptul că documentele nu consemnează și nu înregistrează orice sau totul și că „pe discuțiile cu

probleme tensionate nu prea se făcea proces-verbal. Nu se dorea... iar sub eticheta «diverse» se discutau chestiunile care nu era bine să apară consemnate”⁷. Toate acestea fără a mai pune în discuție și precaritatea arhivelor.

Desigur, cel puțin pe evenimentele semnificative pe care le prezintă volumul, poate n-ar fi stricat un stagiul de documentare și în arhivele Securității. Totodată sunt conștient de faptul că o consultare a informațiilor produse de Securitate ar fi necesitat nu numai o durată de timp destul de mare, ci și creșterea dimensiunilor cărții, care și așa depășește 500 de pagini. Nu mai vorbesc despre faptul că documentele Securității trebuie consultate cu precauție critică sporită pentru că, fiind un organ de reprimare politică, perspectiva Securității a fost întotdeauna interesată nu doar de culegere, ci și de producere de dovezi ale amenințărilor și existenței dușmanilor interni și externi, pentru a se justifica totodată și rațiunile existenței sale ca instituție. Mai există însă un aspect decisiv care cred că justifică decizia de a prezenta cumva exclusiv doar „partea de adevăr” a Partidului, ca să spunem așa, și anume raportul instituțional de subordonare a Securității

⁸ față de Partid, care de altfel apare în diferite rânduri și în volumul de față⁹. Or, cred că există deja suficient de multe apariții editoriale care abordează activitatea Securității ca instrument de represiune, ca și cum ar fi acționat ca un fel de stat în stat, dar care neglijează tocmai acest aspect decisiv al faptului că nu numai juridic, ci și *de facto* și informal deciziile de a acționa sau nu ale Securității erau supervizate de către Partid¹⁰ și aceasta cel puțin în perioada vizată în carte.

A doua manieră în care istoria este utilizată aduce în atenție „povestea vieții” sau biografia lui Doru Tompea. Cele două decenii de comunism din Iașul universitar, așa cum reies din arhive, se împletesc cu istoria, individuală și privată, a interlocutorului lui Sorin Bocancea, începând cu „descălecatul” în Moldova, odată cu admiterea în anul 1969, primul pe listă, la Facultatea de Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și terminând cu părăsirea structurilor politice de decizie ale UASCR în urma manifestației studențești care a avut loc în februarie 1987. Șansa lui Sorin Bocancea este de a fi întâlnit în Doru Tompea nu doar un fost activist din eșalonul III al PCR care, printre altele, avea, datorită poziției în ierarhia de partid, acces relativ direct la Nicu Ceaușescu (p. 104, „prieten cu Nicu Ceaușescu”, p. 117, p. 191, p. 490), ci și un om al cunoașterii dispus să expună public chiar și evenimente ale vieții sale private, nici confortabile pentru reamintire și nici ușor de mărturisit

public. Desigur, aceste evenimente private sunt expuse public pentru că ele au contat în economia carierei politice în funcțiile deținute, dar și pentru a reliefa faptul că o persoană implicată în structurile de conducere ale partidului și ale regimului nu putea avea de fapt, mai ales din cauza supravegherii omniprezente și a filtrelor de control încruciate, cu adevărat o viață privată¹¹. Ei bine, Doru Tompea joacă în carte rolul martorului angajat¹² (S. Bocancea îl desemnează drept „participant observator”, pp. 22, 25 și 27). Or, de ce îl considerăm martor angajat? Din perspectiva mai multor argumente: a fost un om al partidului, adică a luat parte activ la viața de partid și, de altfel, în carte aduce public multe informații nu numai din culisele și practicile luării deciziilor, ci și de pe culoarele și capilarele puterii comuniste și din viața privată a nomenclaturii (a se vedea pentru aceasta capitolul „Amintiri din eșalonul III”); prin poziția deținută era subordonat și a comunicat direct cu prim-secretarii de partid ai județului (Ion Iliescu, Petru Enache, Leonard Constantin, Neculai Ibănescu); și-a satisfăcut serviciul militar la trupele de securitate și, aflat în funcție, comunica direct și colabora instituțional cu oamenii Miliției și ai Securității; a fost student și apoi a lucrat în mediul academic ca asistent universitar și prin urmare a cunoscut nemijlocit viața universității în toate aspectele sale; a fost președinte al organizațiilor studențești pe centrul universitar; a coordonat activitatea reviste

lor studențești și a avut de-a face și cu oamenii cenzurii, cu redacțiile revistelor și cu responsabilii partidului pentru revistele studenților.

Or, pe lângă faptul meritoriu de a accepta dialogul, în numele cunoașterii, și de a avea, așa cum a mărturisit, dispoziția de „a-și face propriul Nürenberg” (p. 531) și propria lustrație¹³ (personal nu cunosc vreun alt precedent), reamintindu-și, cu ajutorul meticulos al lui Sorin Bocancea, episoade nu tocmai confortabile din propriul trecut, ei bine, toate acestea l-au făcut pe Doru Tompea martorul angajat ideal pentru această carte. De ce? Pentru că prin poziția sa a fost cumva în epicentrul și la intersecția plăcilor turnante ori tectonice reprezentate în epocă de Partid, Securitate, Miliție, UTC, UASCR, Universitate, presa studențească, organizațiile studenților, cenzori, care înregistrau fricțiuni și produceau diverse cutremure. Nu cred că se putea găsi niciun alt martor angajat mai potrivit ca poziție. În plus, ca activist de partid, Doru Tompea a fost un tip prudent, moderat și lucid¹⁴. Prudența, moderația și luciditatea s-au manifestat prin aceea că în activitatea sa nu a avut, nu a urmat și nici nu a aplicat o linie pronunțat politică și ideologică, ci la sugestia lui Ion Iliescu¹⁵ a dat o tentă mai curând sindicală organizațiilor studențești, contestată însă de către Nicu Ceaușescu¹⁶. De asemenea, dat fiind că organizațiile studențești erau cumva marginale în angrenajele și mecanismele instituțiilor comuniste, această situație i-a permis lui Doru Tompea și posibilitatea de a fi un observator de la o oarecare distanță

nu numai al marilor decizii, ci și al culiselor, fluidelor, culoarelor și capilarelor puterii comunistilor.

Cea de-a treia manieră de utilizare a istoriei recente constă dintr-o inovație metodică¹⁷ a lui Sorin Bocancea, și anume confruntarea reciprocă a documentelor de arhivă cu memoria martorului angajat. Această metodă are avantajul, mai întâi, de a nu lăsa memoria martorului să zburde creator, liberă, automatizantă și nici autoglorificantă, ci s-o țină strâns legată de faptele consemnate de documente și, totodată, de a face documentele vii, adică de a le face să spună mai mult decât ar putea spune doar prin simpla lor descifrare seacă. În plus, cunoașterea caracterului persoanelor care au activat în diferite organizații și instituții ale partidului în epocă este un plus adus de martorul angajat, pentru că documentele nu spun nimic despre acestea. Există însă și o limită a acestei metode, pentru că martorul, deși angajat, nu putea fi prezent fizic la toate evenimentele care aveau loc în partid și în societate și de aceea anumite informații sunt indirecte, provenind ca sursă din ceea ce i s-a relatat sau din informări. O altă problemă pe care o ridică această metodă este aspectul care ține de recurența amintirilor martorului angajat: un același episod, care a fost dominant, intens și important pentru martor, este deșteptat, trezit de cele mai diverse documente și revine, astfel încât cititorul sau cercetătorul trebuie să fie foarte atent la multiplele locuri din carte în care se mai aglutinează câte o informație sau alta despre același fapt. Deci nu

este o chestiune care ține de vreo repetiție, cât mai ales de completitudinea informațiilor despre un fapt¹⁸.

Această inovație metodică este deja transformată de Sorin Bocancea într-o manieră de lucru pentru că, pe lângă volumul de față, a mai apărut încă unul realizat tot împreună cu Doru Tompea despre presa studențească în regimul comunist¹⁹, de curând (mai 2021) a apărut un al treilea legat de domeniul construcțiilor în regimul comunist²⁰, realizat împreună cu Marin Ghe. Nicolae, iar în perspectivă medie este intenționată o a patra carte referitoare la Cenaclul „Columna”, în colaborare cu Petru Frăsilă, în toate acestea fiind utilizată aceeași metodă de a confrunta documentele de arhivă cu memoria unor martori angajați nemijlocit în domeniile cercetate.

Faptele nu sunt totuna cu adevărul sau cel puțin nu sunt încă adevărul

Ceea ce rezultă din utilizarea istoriei în aceste trei modalități este un document nou (așa cum spune și Vasile Dâncu în Prefață²¹, „volum-document”) care se cere la rândul său descifrat, interpretat, înțeles. Dificultatea principală pe care o ridică este miza deliberată, expresă, explicită pe prezentarea faptelor (pp. 26-27), adică ce și cum (și mai ales cine) a nume s-a petrecut în regimul comunist, înainte de a formula o judecată critică sau legitimantă asupra regimului și a sistemului politic comunist. Exigența aceasta este justi-

ficată, ambițioasă, dar relativ improprie și incompletă, pentru că faptele din câmpul social-politic nu sunt de aceeași natură cu faptele și cu datele din domeniul științelor naturii, deși nici aici nu există fapte pure în mod absolut. În istorie nu poți înțelege, de exemplu, ce este Colosseum-ul dacă nu ai acces și la credințele, convingerile și practicile colective a căror mărturie, încorporare, reificare și obiectivare le reprezintă acea clădire. Fără acestea Colosseum-ul rămâne o ingenioasă construcție din cărămizi. Cu alte cuvinte, ceea ce se petrece în realitatea social-politică este rezultatul a ceea ce oamenii cred, speră și și promet sieși, al felului în care indivizii se inserează prin socializare într-o lume obiectivată și împărtășită, în cazul de față cea a regimului comunist, înțelegându-se pe sine în cele mai diverse moduri, a felului în care acționează și interacționează cu alții, dar și a felului în care este concepută și organizată ordinea social-politică. Pentru a analiza sumar doar un singur fapt prezentat în carte: care este cauza reală și cine este adevăratul responsabil pentru manifestația în stradă a studenților din februarie 1987? Există o serie întregă de circumstanțe și condiționări care determină un fapt, o acțiune și care nu se dezvăluie simplu doar din documente de arhivă și din mărturiile directe sau indirecte ale participanților. Ca de exemplu: să fie de vină oare seceta din vara lui 1983, care „a întrerupt funcționarea majorității centralelor hidroelectrice, al căror

POLIS

aport în producția de energie se ridică
la 20%”

²² și a condus la constituirea unui precedent prin directiva din octombrie al aceluiași an referitoare la economisirea energiei pentru iarnă? Sau fiziologia organismului uman, adică faptul că studentele din complexul Pușkin, venite din vacanța intersemestrială, n-au mai rezistat în frigul și întunericul din cămine? Activiștii de partid locali care au aplicat inflexibil, în ciuda avertismentelor precaute ale lui Doru Tompea²³, decizia lui Ceaușescu de a reduce consumul de energie electrică în efortul aberant de a lichida cu orice preț datoria externă? Adică Ceaușescu? Hotărârea personală, necontestată și nepusă în discuție de nimeni, de a lichida datoria externă a fost însă determinată de refuzul organismelor financiare mondiale de a mai acorda României împrumuturi la dobânzi avantajoase pentru investițiile megalomanice făcute în efortul de a industrializa accelerat țara. Așadar, Ronald Reagan²⁴? Dar, totuși, nu Ronald Reagan acumulasе datorii externe, ci Ceaușescu personal, în continuarea politicii lui Dej de a industrializa țara pentru dobândirea unei independențe reale în cadrul Blocului Sovietic, fără a părăsi totuși calea socialismului sau a comunismului, pentru că astfel și-ar fi subminat propria poziție și putere. Dar cum de a ajuns Ceaușescu în poziția de a lua decizii singur pentru o întreagă națiune? Prezența lui Ceaușescu în vârful regimului comunist nu poate fi explicată fără întreaga istorie a felului în care acesta a ajuns să acumuleze toate pârghiile puterii etc..

Unul din aspectele hotărâtoare, dar relativ neglijate, ale acestei istorii îl reprezintă așa numitul „centralism democratic”, invenția lui Lenin²⁵, care reglementa „democrația internă de partid” și care a fost păstrat aproape intact în Statutul PCR adoptat în 1965 de la cel din 1945. Or, în măsura în care Constituția Republicii Socialiste România din 1965 stipula la Art. 3 că „În Republica Socialistă România forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român”, atunci aproape în mod automat Statutul Partidului Comunist Român a devenit și a funcționat de facto ca o anexă a Constituției R.S.R.. În capitolul III al Statutului, „Structura Partidului. Democrația internă de partid”, art. 13, se afirmă că „principiul călăuzitor al structurii organizatorice și al activității partidului este centralismul democratic”. Esența centralismului democratic se află la punctul f.): *„hotărârile organului superior de partid sunt obligatorii, în mod necondiționat pentru organizațiile de partid și pentru toți membrii de partid din raza sa de activitate”*²⁶. Această prevedere precum și cea de la punctul e.) din Statut (severa disciplină de partid și supunerea minorității față de majoritate), împreună cu obligația de a apăra unitatea și puritatea în rândurile partidului, pentru că fracționismul²⁷ constituia o crimă²⁸, anulau orice fel de democrație posibilă în interiorul partidului, consfințind în schimb și de facto o ierarhie piramidală în care puterea și deciziile importante se

concentrau, din cauza felului în care era conceput Statutul, către vârfurile ierarhiei. Or, aceste prevederi statu

tare explică deopotrivă și acapararea tuturor pârghiilor puterii de către Ceaușescu, dar și cultul personalității, care cel mai adesea nici nu pornea dinspre vârful ierarhiei, dar care ar fi putut fi interzis de către Ceaușescu dacă ar fi vrut²⁹. Astfel, prin „democrația de partid” a centralismului democratic³⁰, prin Statutul PCR ca anexă a Constituției RSR, prin concentrarea puterii către vârful piramidei decizionale, prin „rotația cadrelor”³¹, al cărei principal scop era acela de a împiedica formarea în partid a vreunui potențial nucleu de activiști care să poată contesta autoritatea lui Ceaușescu și să formeze vreo opoziție³² internă în Partid, s-a ajuns la un regim politic în care contau mai puțin procedurile transparente și regulile adoptate consensual, cât puterea informală nelimitată³³, interesele, umorile, instinctele și mediocritatea celor care ajunseseră în vârfurile ierarhiei decizionale și cărorora nu te puteai opune fără riscuri.

În plus, tot în Statutul PCR se afirma că: „Partidul Comunist Român își întemeiază întreaga activitate pe învățătura marxist-leninistă, aplicând-o în mod creator la condițiile și particularitățile specifice țării noastre.”³⁴ Cu alte cuvinte, și ideologia marxist-leninistă a jucat un rol și nu unul dintre cele nesemnificative. Adică i-am putea desemna și pe Marx, și pe Lenin, adică ideologia, drept cauze ale manifestației din 17 februarie 1987 din Iași? O ideologie rămâne în sine neutră fără agenții care cred în ea și o mărturisesc practic prin con-

duitele lor și raportul la semenii. Și nu ai cum să învinovățești o ideologie, după cum de asemenea n-o poți suprima, ci doar calomnia și discreditați pomind de la consecințele practice inacceptabile la care conduce: nu există un comunism în genere fără comuniști, adică fără felul în care oamenii înțeleg și se înțeleg pe sine într-un anumit regim politic. Iar sub acest aspect, al „numelor și instrumentelor puterii”³⁵, adică al agenților, a activiștilor și a oamenilor care s-au perindat la conducerea instituțiilor și organizațiilor regimului, volumul de față excelează, este de-a dreptul spectaculos și seamănă pe alocuri cu acele pasaje din Biblie în care sunt reamintite lungi cohorte de neamuri și triburi. Apoi, legat de aceasta, Sorin Bocancea afirmă în Introducere că „respingerea comunismului trebuie realizată nu prin acuze globale, ci prin judecarea fiecărui caz în parte, pentru că așa vom reabilita personajul principal al oricărui regim democratic: individul”³⁶. Astfel, unul dintre scopurile cărții ar fi și reabilitarea individului, adică a felului în care caracterul individului modelează specific „culoarea” locală a unei organizații, a unei instituții și în ultimă instanță, pe baza centralismului democratic, a unui regim în întregul lui.

După părerea mea, tocmai această „personalizare” sau „personificare” a organizațiilor, a instituțiilor regimului comunist, pe care, culmea, chiar și Ceaușescu o combătea în *Tezele din Iulie*³⁷, este un argument în plus

pentru antimodernitatea regimului comunist. Modernitatea politică tocmai acest aspect a încercat să-l elimine, cel puțin teoretic și principial, prin ceea ce numim stat de drept sau domnia și prevalența legilor și a procedurilor, a normelor și regulilor în defavoarea conduitei și intereselor personale, voluntare, arbitrare, discreționare și imprevedibile ale indivizilor în ceea ce privește treburile publice. Un regim totalitar care controla politic toate aspectele vieții unei națiuni prin intermediul unui partid unic, pentru care nu exista în stat nici măcar posibilitatea vreunei alte instituții independente care să poată controla și să sancționeze abuzurile de putere ale Partidului și a cărui putere executivă era limitată doar de limitele resurselor umane și financiare, a fost terenul fertil pentru tot soiul de mici despoți locali care nu aveau a se teme decât de controlul intern al partidului, care desigur nu le putea sancționa drastic³⁸ conduitele, pentru că, nu-i așa, Partidul era infailibil și nu-și putea permite să apară public cu imaginea erorilor săvârșite de către activiștii partidului în numele lui. De aceea nici reproșurile și sancțiunile aduse studenților după ieșirea lor în stradă în februarie 1987 nu au fost atât de severe, pentru că Partidul risca să se autoculpabilizeze.

Ceea ce vreau să spun este că „personalizarea instituțiilor” a fost posibilă nu doar datorită caracterului indivizilor, ci și pentru că conduitele și comportamentele celor de la putere erau legitimate, permise și făcute

posibile de premisele și coordonatele ideologice ale felului în care era conceput și alcătuit sistemul. Cred că o mai strânsă legătură, eventual o evidențiere a felului în care documentele de partid, și mai ales acelea care deveneau și literă de lege, jalonau existența și activitatea indivizilor modelând specific deciziile pe care le-au luat într-o situație sau alta, ar fi dat poate o consistență crescută multiplelor fapte prezentate.

La o analiză analogă se pretează marea majoritate a faptelor sau a evenimentelor semnificative din carte. Un fapt, precum, de exemplu, cel al meandrelor admiterii la doctorat a lui Doru Tompea, amintit și prezentat sec, fără o explicitare minimă a coordonatelor ideologice și instituționale ale regimului, poate trece drept normalitate și banalitate, când de fapt nu este deloc astfel. Faptele nu sunt totuna cu adevărul sau cel puțin nu sunt încă adevărul. Rămâne întotdeauna de răspuns la întrebările: de ce s-au petrecut lucrurile așa și nu altfel? Care este cauza, motivul decisiv care a determinat un fapt? În ce circumstanțe și cu ce condiționări? Era normal, legal să se petreacă astfel? Sub ce aspecte? S-ar fi putut petrece altfel?

Universitatea sub asediul ideologiei marxist-leniniste

Desigur, nu vom putea aborda aici toate aspectele care ar merita să fie aduse în atenție din această carte. Volumul de față este o încercare de

frescă³⁹ istorică pentru că nici un aspect important din viața Univer

sității nu este lăsat pe dinafară. Singura omisiune a cărții, dar și aceea deliberată, după cum mi-a spus Sorin Bocancea, o reprezintă admiterea la universitate și credem că ar fi meritat totuși să fie abordată cel puțin ca punere în discuție a industriei meditațiilor cu plată, a concurenței uriașe⁴⁰ și a relativei contraselecții⁴¹ care se crease la admiterea în Universitate din cauza aberației comuniste numite „repartiție pe post”, adică corelarea strictă a cifrei de școlarizare cu numărul de posturi existente la absolvire pe „piața muncii”, când, în mod firesc, concurența ar fi trebuit să se realizeze pe „piața” locurilor de muncă, deși din cauza planificării centralizate a economiei nu exista de fapt o piață a muncii.

În pofida moderației afișate de către Sorin Bocancea („nu putem spune că ceea ce prezentăm este exemplar pentru comunismul românesc”⁴²), volumul este, totuși, exemplar și vorbește de fapt și despre uniformizarea vieții de student și uniformizarea vieții Universității în comunism sub presiunea și controlul unui regim politic totalitar. Mă întreb: cât de mult puteau să difere față de Iași, în celelalte centre universitare, desfășurarea proceselor didactice și conținuturile predate (în măsura în care „planurile de învățământ erau aprobate de la Minister” p. 280), sau condițiile din căminele studențești, insuficiente și deci supraaglomerate, ori bugetul de timp al studenților, foarte încărcat ca „politică perversă a partidului”⁴³, admi-

nistrarea cantinelor studențești, tabelele și distracțiile studenților, practica în producție și munca patriotică, învățământul politico-ideologic, viața artistică, organizațiile comuniste ale studenților, controlul politic al partidului asupra tuturor aspectelor vieții în Universitate etc.?

De fapt, tocmai aceasta constituia norma și „normalitatea” regimului comunist și ajunsese să fie de la sine înțeleasă: politizarea totală, respectiv controlul politic al existenței în comun, publice, nu numai a Universității, adică faptul că trebuia să existe cineva care să se ocupe și să administreze toate aspectele. Întreaga existență publică, și indirect și cea individuală, privată, chiar și la nivelul banalității cotidiene, era jalonată, condusă, modelată, canalizată pe „traseele” și canalele hotărâte și controlate de către Partid și Securitate – nu mai exista nicio instituție, niciun aspect al vieții care să nu fie controlat de către partid și de către ideologia marxist-leninistă. Pentru că Partidul administra și controla toate forțele de producție atunci, de la locuință până la ceea ce se putea mânca și îmbrăca, trecând prin absența anticoncepționalelor din comerț și până la felul în care se îmbracă, se tund sau se comportă indivizii în societate⁴⁴, nu mai vorbesc aici de locul de muncă sau de profesie – totul se cuvenea a fi modelat, influențat, coordonat, organizat, colonizat, „colorat”, reinterpretat ori conceput ideologic și reglementat sau controlat de către oamenii partidului⁴⁵. Ceea ce mai rămăsese „necolonizat”, sau era con-

trolat doar parțial în perioada liberalizării, și anume conștiința, sufletul, gândirea, identitatea și înțelegerea de sine, urma să fie asaltat prin reînarmarea ideologică și propaganda de după *Tezele din iulie*. Or aceasta s-a petrecut și pentru că, în realitate, consensul și consimțământul pentru regimul comunist nu au fost obținute prin adeziunea și asocierea liberă a oamenilor, ci prin forță și violență, și de aceea propaganda și ideologia au fost mijloacele constante prin care s-a vizat obținerea consensului, a sprijinului și a loialității populației.

Din acest punct de vedere, al politizării, locul pe care-l ocupa Universitatea într-un regim comunist, marxist, este relativ surprinzător. De ce? Pentru că de vreme ce cunoașterea, cercetarea științifică și formarea elitei profesionale a unei nații reprezintă scopurile cele mai înalte ale Universității, iar marxismul se pretindea o teorie științifică obiectivă a devenirii istorice, atunci Universitatea, adică știința⁴⁶ și cunoașterea, ar fi trebuit să ocupe un loc central, fundamental în angrenajele regimurilor comuniste. Dar, totodată, pentru că un regim politic are nevoie de stabilitate, ordine internă și continuitate, atunci preceptele ideologiei marxiste nu mai puteau fi puse în discuție, cercetate, contestate, reformate ori chiar schimbate, pentru că acestea constituiau, conform frazei deja citate din Statutul PCR referitoare la învățătura marxist-leninistă, chiar baza de legitimitate a regimului și a conducerii de partid și de stat. La aceasta se

mai pot adăuga și umorile personale ale lui Ceaușescu față de studenți⁴⁷ și faptul că partidul comunist se dorea a fi un partid al clasei muncitoare și al țărănimii⁴⁸ și abia în cele din urmă și al intelectualilor, instituind astfel o ierarhie socială care producea efecte. Totodată, aplecarea asupra Universității are darul de a reliefa ruptura și tensiunile mocnite dintre elita conducătoare a partidului și elitele profesionale ale societății⁴⁹. Cert este faptul că a fi membru de partid era o condiție de promovare în carieră, dar aceasta nu însemna, în mod automat, și intrarea în rândurile nomenclaturii politice, a elitei conducătoare⁵⁰. Nomenclatura, cel mai adesea, excela în materie de dosar sănătos și de obediență și nu neapărat în chestiunea studiilor ori a profesionalismului.

Astfel, dat fiind că volumul de față este un document prin el însuși, dată fiind poziția Universității în regimul comunist și faptul că cunoașterea și cercetarea nu se pot desfășura în condiții de control politic și ideologic care limitează libertatea de gândire, de conștiință și de expresie, atunci cred că cea mai semnificativă ipoteză de lucru care poate fi testată în acest nou document este aceea de a vedea în ce fel, cu ce instituții și organizații, cu ce oameni și cu ce conținuturi și de ce era sau a fost necesar pentru regimul comunist să încerce „colonizarea” și controlul ultimului aspect care mai rămăsese încă necontrolat: conștiința și identitatea de sine. Voi încerca așadar să văd cum anume au fost „traduse în

viața”⁵¹ Universității Tezele din iulie
1971.

Tezele din iulie: scurtă genealogie

Deși *Tezele din iulie* se pun în general pe seama vizitei asiatică din China, Vietnam, Coreea de Nord și Mongolia⁵², acestea nu au însemnat altceva decât stoparea și așa firavei liberalizări și restalinizarea regimului sub o formă mai perfidă, ideologic-propagandistică. Am putea spune chiar că Ceaușescu nu a crezut nici o clipă în ideea de „om nou” și că naționalismul lui a fost mai curând de conjunctură, iar măsurile adoptate au fost cel mai la îndemână mijloc, în complexitatea condiționărilor, prin care a putut fi din nou legitimată „strângerea rândurilor”, adică creșterea controlului partidului asupra societății și mai ales efortul susținut de a loaliza masele, întregul popor și de a scurt-circuita drumul spre comunism prin propagandă.

Minirevoluția culturală inițiată de Ceaușescu prin rău famatele *Teze din iulie* '71 reprezintă, în opinia mea, un „Fenomen Pitești” mai soft extins la nivelul întregii națiuni, un uriaș viol ideologic: un asalt propagandistico-ideologic a cărui menire ultimă, cel puțin la nivel declarativ, era apariția „omului nou”, adică a comunistului autentic⁵³, devotat trup și suflet idealurilor de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, prin formarea și ridicarea nivelului conștiinței socialiste. Acest asalt ideologic a avut menirea de a controla conștiința și gândirea, pentru controlul asupra a ceea ce avea dreptul să creadă și să spere orice om al muncii,

pentru proiectarea, răspândirea și inocularea doar a acelor modele și doar a „eroilor” considerați superlativi și dezirabili din punct de vedere social-politic, cu care întreaga națiune ar fi trebuit să se identifice sau cel puțin având rolul să izgonească din „minte oricărui român a demonului mic-burghez”⁵⁴. Căci din punct de vedere politic a fost luată decizia ca la conștiința și sufletul marii mase a poporului să nu mai ajungă decât ceea ce hotărăște partidul, ceea ce aprobă partidul sau ceea ce consideră partidul că trebuie să gândească, să simtă și să spere orice om al muncii, iar controlul de partid trebuia exercitat în așa fel încât să nu mai poată să apară decât ceea ce corespunde politicii partidului. Mai prozaic însă, reideologizarea agresivă și rapidă a tuturor domeniilor vieții publice a fost menită să pună capăt timidei liberalizări a societății începute din 1964 și să controleze orice tentativă de a pune în orice fel posibil în discuție sau de a critica Partidul Comunist Român, regimul comunist și pe Ceaușescu, precum și de a controla orice posibile manifestări ale asocierii libere a populației. Cu alte cuvinte, orientarea națională în construirea socialismului, inițiată de către Gheorghiu Dej⁵⁵, nu însemna defel renunțarea la rolul conducător al partidului comunist și la ideologia pe care se baza politica partidului. Cea mai simplă și, din acest motiv, probabil și cea mai plauzibilă explicație și motivație a apariției „tezelor” o oferă Ștefan

POLIS

Andrei în dialogul său cu Lavinia
Betea

⁵⁶: pe scurt, la întoarcerea din vizita asiatică, Ceaușescu și delegația fac escală la Moscova pentru o întâlnire cerută de sovietici, de Brejnev. La întâlnire, la care a fost martor Ștefan Andrei, Kosîghin a amenințat: „Nu uitați că relațiile economice sunt determinate de relațiile politice, tovarășe Ceaușescu” (p. 226). Altfel spus, minirevoluția culturală a fost printre altele și maniera prin care Ceaușescu a vrut să-i asigure pe sovietici că nu va devia de pe calea socialismului, pentru a beneficia pe mai departe de schimburile economice necesare pentru proiectele de industrializare.

Dar cu siguranță *Tezele din iulie* au reprezentat o soluție pentru mai multe probleme. Căci trebuie să ne punem întrebarea: pentru ce probleme au reprezentat tezele din iulie o soluție? Situația conjuncturilor a fost deosebit de complexă și cred că merită să le detaliez cel puțin minimal pentru a înțelege de unde a apărut nevoia de reideologizare a întregii societăți. Astfel, după amnistia deținuților politici din 1964, lupta de clasă era, în viziunea partidului, încheiată. Burghezia și moșierimea, precum și toți ceilalți reacționari (legionari, țărăniști, liberali, chiaburi), toți cei care, într-o formă sau alta, au constituit elita interbelică și erau, înainte de instaurarea regimului comunist, deținători ai vreunei forme de putere, indiferent care, toți aceștia fuseseră lichidați, înlăturați, anihilați, marginalizați, eliminați, izolați, făcuți irelevanți. Faptul că lupta de clasă și dictatura prole-

tariatului era încheiată ca etapă însemna, însă, o posibilitate mai redusă de a justifica și legitima înlăturarea oricăror potențiali opozanți și disidenți. În plus, Securitatea a fost juridic mai ferm subordonată Partidului, mai ales după plecarea trupelor și a consilierilor sovietici, fapt care, cel puțin la nivel declarativ public, limita posibilitățile de acțiune ale organului de represiune, care se comportase până atunci ca un adevărat stat paralel în regimul comunist. Apoi, pe fondul relativei liberalizări a regimului, a venit momentul 21 august 1968, când Ceaușescu a condamnat intervenția armată a celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia pentru stoparea consecințelor Primăverii de la Praga. În consecință, în plan intern Ceaușescu a câștigat adevărată sinceră și consimțământul populației prin exploatarea sentimentului antisovietic și antirusesc, deși nu anticomunist. În plan extern, în principal datorită politicii externe îndrăznețe și inteligente⁵⁷, România socialistă apărea și era relativ disidentă și ca având o politică independentă față de și în blocul statelor comuniste⁵⁸. Trebuie totuși spus că România, ca membră a Tratatului de la Varșovia, nu a fost luată în calcul și nici invitată ori chemată pentru a interveni armat alături de trupele celor cinci țări socialiste în august 1968⁵⁹ și aceasta drept consecință a multiplelor tergiversări⁶⁰ pe care le-au tot făcut românii la întrunirile Tratatului, folosind abil „argumente marxist-leniniste și angajamentele oficiale sovietice, ceea ce a fost numit de un

observator cu experiență «o despicare
a firului în patru, minunat de inge

nioasă», pentru a-și apăra politicile.⁶¹, începând cu turnura națională și naționalistă inițiată de Gheorghiu-Dej. În același timp, Primăvara de la Praga din Cehoslovacia lui Dubcek a fost un avertizor de risc pentru Ceaușescu în două moduri: a văzut pericolul liberalizării și al consecințelor instaurării unui comunism cu față umană, care putea să conducă la contestarea din temelii a regimului comunist de către populație; pe de altă parte, a văzut cum o facțiune sau un grup marginalizat din interiorul partidului ar putea, pe model cehoslovac, să ceară intervenția statelor comuniste prietene pentru a accede, de fapt, la putere. Dacă în ceea ce privește facțiunile și nomenclatura de partid lucrurile au stat mai ușor de gestionat și de controlat, ceea ce s-a și petrecut de altfel prin neutralizarea tuturor posibililor concurenți ai lui Ceaușescu, precum Maurer, Stoica, Apostol, Drăghici, Bârlădeanu și alții, nu la fel de ușor era de controlat populația. Una din consecințele perioadei de liberalizare a comunismului din România a fost aceea că instinctul asocierii libere, general uman, a început să se manifeste fără inițiativa și controlul partidului.

Religie și istoria națională

În acest sens trebuie amintită, de exemplu, manifestația studenților din București din 24 decembrie 1968, provocată de încercarea activiștilor de partid și de Miliție de a stopa colindele studenților din ajunul Crăciunului⁶². În același an, pe 24

ianuarie 1968, la Brașov a avut loc o similară manifestare a asocierii spontane, libere a oamenilor. Gheorghe Acsinte din Bârlad, pe atunci student în anul III la Facultatea de Silvicultură, a fost inițiatorul unei sărbătoriri ad-hoc a Unirii Principatelor române. În jurul prânzului, la cantină, un coleg, al cărui nume nu și-l mai amintește, i-a dat drept sigură informația că la Iași studenții au ieșit în Piața Unirii și au făcut o horă a unirii în jurul statuii lui Cuza. – „Păi noi suntem mai proști!?” și-a spus. Ajuns în cămin, vorbește cu un alt coleg și amândoi coboară în fața căminelor, cântând „hai să dăm mână cu mână”. Colegii au ieșit pe la geamuri, alții au coborât strângându-se în număr de vreo 100. (În fața căminelor este avertizat de un coleg, informator al Securității, care-i spune că este obligat să facă raport, pentru că dacă el n-o să facă, atunci o să facă alții, iar el o să aibă probleme. Acestuia i se replică că nu se face nimic ilegal sau primejdios, ci doar o simplă și inocentă politic horă a unirii). Cei adunați pornesc cântând pe Strada Lungă din Brașov, care începe să se umple de lume – nu mai sunt doar studenți, ci și locuitori ai Brașovului ieșiți pe la ferestre sau care au coborât în stradă alăturându-se studenților – până într-o mie de persoane. Miliția, sau poate Securitatea, a blocat strada cu o mașină, ca să împiedice accesul celor din stradă în Piața Sfatului. Entuziasmul a făcut însă ca mulțimea oamenilor să depă

șească obstacolul pe dedesubt, pe deasupra sau pe lângă. Strada pe care se intră, mai îngustă decât Strada Lungă, devine deja neîncăpătoare pentru mulțimea care ajunge în Piața Sfatului cântând. În piață apar la un moment dat și profesorii universitari, martorul nu-și mai amintește exact dacă a ajuns acolo rectorul, prorectorul sau prodecanii. Însă unul dintre aceștia, un anume Lungu de la Silvicultură, s-a urcat pe un postament improvizat, încercând să disperseze mulțimea spunând: „Bine, ați cântat, ați jucat Hora Unirii, acum e cazul să nu creați dezordine și să plecați din Piață!” – la care mulțimea a ripostat: „Nu plecăm! Vrem să ne unim!”. După o vreme adunarea spontană se stinge, iar lumea pleacă acasă și la cămine fără niciun fel de repercusiuni din partea autorităților, a Securității, Miliției ori a Partidului. La 1 decembrie în același an, 1968, Gheorghe Acsinte a încercat, împreună cu alți 16 colegi, să repete sărbătorirea de această dată a Marii Uniri, mergând cu trenul, fără bilet, la Alba Iulia. Au fost așteptați însă de Miliție în gară și trimiși înapoi la Brașov. Firește, această mărturie ar trebui coroborată și cu alte dovezi din arhivele Securității Brașov din acea perioadă și eventual cu alte documente de partid. Dar ne putem întreba: oare câte astfel de manifestări spontane ale asocierii libere a oamenilor nu s-au mai petrecut? Toate acestea puteau avea consecințe neprevăzute și nedorite de către comuniști pentru că: nu erau inițiativa partidului, a activiștilor de

partid; nu erau organizate și deci nici nu se aflau sub controlul partidului; puteau degenera oricând în manifestări anti-regim și anti-conducere⁶³; trebuiau, de aceea, canalizate și aduse sub controlul partidului. Am adus în atenție colindele din decembrie 1968 din București și sărbătorirea spontană a Unirii Principatelor din ianuarie la Brașov, la care desigur se pot adăuga și altele⁶⁴, tocmai pentru că studenții sunt vizați în mod expres în planul de măsuri propus de Ceaușescu în *Tezele din iulie*⁶⁵, după cum sunt subliniate expres și accentuarea educației ateist științifice și combaterea misticismului (adică a conduitelor, manifestărilor și sărbătorilor religioase), precum și preluarea momentelor importante din istoria națională sub/în inițiativa organizațiilor de partid ale secției de propagandă.

Făurirea conștiință a propriului destin

Tezele din iulie au constituit, de fapt, o politică a conștiinței, un asalt ideologico-politic prin care s-a încercat prescrierea pentru toți oamenii muncii, pentru întregul popor, a identităților de sine dezirabile din punct de vedere social și politic. Schematizând la extrem argumentele lui Ceaușescu din justificările date de acesta la Consfătuirea din 9 iulie, ar rezulta următoarea schemă: tovarăși, avem în față un viitor minunat de construit. Noi, adică partidul, conducerea de partid, ca forță de avangardă a clasei muncitoare, știm, pentru că

am învățat în trecut cu mari sacrificii,
încotro ne îndreptăm și pentru că
cunoaștem legile obiective pe care le-
a desco

perit ideologia marxist-leninistă. Dar numai noi singuri nu putem construi viitorul! Trebuie ca întreaga clasă muncitoare, ca întreg poporul să fie înarmat ideologic pentru a se implica activ și conștient în făurirea acestui viitor și a propriului destin. Iar dacă analizăm chiar și superficial retorica discursului lui Ceaușescu din *Teze* vom constata că aceasta abundă de termeni și expresii ca: formarea conștiinței socialiste, formarea omului nou, educarea clasei muncitoare, educarea tinerilor în spiritul de clasă, partinic, al ideologiei marxist-leniniste, înarmare ideologică, stoparea otrăvirii sufletului tinerilor, schimbarea concepției, eliminarea mentalităților burgheze din conștiința oamenilor, politica partidului să ajungă să fie considerată de către toți oamenii muncii drept propria lor politică, combaterea ideologiei burgheze, a naționalismului, a cosmopolitismului, a mentalităților arhaice și anarhice, a concepțiilor liberaliste, a învăța cum să construim noua orânduire, ridicarea nivelului conștiinței socialiste, transformarea conștiinței oamenilor, făurirea conștientă a viitorului, luarea destinului în propriile mâini sub îndrumarea partidului, creșterea continuă a activității de cunoaștere, conștiință socialistă, comunistă, dezvoltarea conștiinței, clasă conștientă de rolul istoric, rolul conștiinței oamenilor, conștiința maselor, a înarma partidul cu concepția noastră, a ști ce înseamnă să fii comunist, cum trebuie să arate societatea socialistă, cum trebuie să lucreze partidul, statul, sindicatul, uniunea scriitorilor,

cum concepem, cum gândim organizarea raporturilor sociale, formarea cadrelor de conducere, crearea conducătorilor de partid care cunosc, ce trebuie să cunoască tineretul, propaganda trebuie să înfățișeze stările de lucruri din societatea capitalistă neînfrumusețate, trebuie înfățișate tinerețului aspirarea și exploatarea, nedreptățile economico-sociale, greutățile tinerilor, educarea comunistă a tuturor celor pe care-i punem să facă educație comunistă altora.

Ca urmare a puterii fără limite⁶⁶ pe care o avea Ceaușescu, distanța și durata dintre idee și faptă, dintre un gând sau o inițiativă și „traducerea, înfăptuirea, transpunerea în viață”, era extrem de mică. *Tezele din iulie* au constituit la apariția lor un șoc pentru societate din cel puțin două motive: Ceaușescu se bucura încă de acceptul populației pentru momentul august 1968, iar partidul oricum controla deja televiziunea și radioul, presa scrisă, editurile și tipografiile, uniunile de creație, difuzarea de filme, repertoriile de piese de teatru, de operă și operetă, ministerul învățământului etc. La o adică se puteau pune oricând în practică măsurile expuse în *Teze* fără să mai fie nevoie și de prezentarea lor publică⁶⁷.

„Traducerea în viață” a Tezelor

Cartea pe care o am acum în vedere acoperă exact durata (anii 1969-1989) în care tezele din iulie au devenit politică de partid și de stat și reprezintă o probă directă a felului în

POLIS

care s-a aplicat această politică.
Universitatea a fost afectată în mul

multiple moduri de aplicarea măsurilor de reideologizare. Dialogul sistematic realizat de Sorin Bocancea și Doru Tompea debordează în acest sens de dovezi. Nici nu știi ce capitole anume să abordezi cu prioritate: presa studențească? Studenții propagandiști? Învățământul politico-ideologic? Practica în producție, pe șantier sau în agricultură? Munca patriotică? Organizarea timpului liber, a taberelor, a vacanțelor? Toate aceste domenii au fost vizate direct sau indirect de Ceaușescu în *Teze*. Chiar și destinul individual al martorului angajat Doru Tompea a fost afectat în mod direct⁶⁸: deși avea dosar de reținere în învățământul superior, acest dosar a fost anulat ca urmare a unei interpretări mult prea literale a deciziei lui Ceaușescu de a lega strâns învățământul de munca în producție: „trebuie să facem o cotitură radicală în munca din învățământ... învățământul nostru superior nu progresează dacă nu îl legăm de producție, dacă studentul nu lucrează în producție în timpul studiului”⁶⁹.

Pentru a reliefa, însă, proporțiile violului ideologic⁷⁰ la care a fost supusă Universitatea, iată, de exemplu, una dintre ideile lui Ceaușescu din teze, chiar dacă această măsură nu a ajuns să fie aplicată, sau cel puțin cartea de față nu abordează acest aspect: instituirea obligativității pentru examenul de absolvire a facultății a unui examen de științe sociale, ca examen de bază fără de care să nu poți absolvi⁷¹. Merită de asemenea să-l menționăm și pe primul secretar

de partid al județului Iași, Nicolae Ibănescu, care a propus în 26 noiembrie 1986 ca „fotografiile cuplului Ceaușescu să fie prezente în fiecare cameră de cămin, chiar decupate din reviste”⁷².

Chestiunea propagandei și ideologiei beneficiază de câteva capitole din carte, în special capitolul „Universitari și propagandiști”, în care regăsim cadrele universitare implicate în activitatea de propagandă proiectată la nivelul întregului județ Iași, structurile de partid și cele academice de propagandă⁷³ modificate sau nou create după iulie 1971, misiunile propagandistice ale profesorilor din universitate, acțiunile și temele propagandei structurate și planificate pe grupuri țintă. Trebuie remarcat în acest capitol felul în care se discuta în ședințele de analiză problema educației ateiste, adică felul în care partidul încerca să neutralizeze activitatea cultelor religioase, dar și conduita religioasă a oamenilor, pentru că religia creștină a fost întotdeauna rivala și concurența religiei seculare numite comunism. De asemenea, deosebit de incitant este și subcapitolul „Propaganda și problemele de viață”, în care se regăsesc intențiile de a modela și coloniza fiecare eveniment important din viața oamenilor (vezi nota 45). Însă oricât de seducător ar fi acest capitol, care evidențiază propaganda ideologică la nivelul întregului județ Iași, în perspectiva politicii conștiinței pe care încerc să-o evidențiez, cred că instituționalizarea învățământului de partid, politico-ideologic, la nivelul

Universității pentru toți studenții, nu numai pentru studenții membri de partid, reprezintă cea mai flagrantă dovadă a felului în care Partidul s-a mobilizat în vederea acaparării con

științei și identității de sine. Desigur, nu putem cerceta, însă, și măsura în care a reușit acest lucru, deși există relativ suficiente indicii cu privire la slaba aderență a studenților în fața asaltului ideologic.

Să vedem, așadar, cum anume s-a reinstituționalizat în Universitate studiul științelor sociale pornind de la liniile și orientarea trasate de Ceaușescu. Căci iată ce afirmă acesta în *Tezele din Iulie*, pp. 69-70, cu privire la studiul științelor sociale: „Predarea științelor sociale se desfășoară cu lipsuri mari. Consider greșită hotărârea care s-a luat cu ani în urmă când s-a diminuat, s-a redus predarea științelor sociale. Științele sociale sunt tratate cu indiferență. Mulți dintre cei care predau științele sociale nu-și fac datoria. Trebuie să revedem planurile de învățământ și programele de studiu, să mărim numărul de ore și să facem ca științele sociale să se predea la toți anii de studiu. ... Trebuie de urgență să punem un colectiv să lucreze astfel ca până la toamnă (înaintea anului universitar adică – n.n.) să reorganizăm și să revedem toată problema predării științelor sociale. Cadrele care predau științele sociale trebuie să fie în fond activiști de partid, selecționați, recomandați de organele de partid. Să introducem obligația activiștilor de partid cu munci de răspundere – fie că au sau nu titlul de profesor – de a preda la catedrele de științe sociale.”

Desfășurarea de forțe a fost cu adevărat impresionantă. A crescut numărul de ore destinate predării ști-

ințelor sociale: „numărul orelor de științe sociale creștea de la 8% la 10-12%, cu excepția învățământului pedagogic, filologic, artistic, juridic și economic, unde se ajungea la 20%, și al filosofiei, unde ajungea la 56%.”⁷⁴ Apoi s-au introdus discipline pentru toate specializările și toate facultățile: „la Universitate se introduceau disciplinele: etica și sociologia educației, istoria filosofiei, ateism științific; la Politehnică: sociologia muncii, estetica, informatica economică; la IMF: etica și deontologia medicală, sociologia și psihologia medicală; la Agronomie: sociologia rurală, ateism științific sau etică și doctrine economice contemporane; la Conservator: etica și sociologia educației și istoria filosofiei.”⁷⁵ În pofida titlaturilor generoase ale disciplinelor acestea denumiri erau mai curând o interfață, un paravan mai elegant și eventual atractiv, dar de fapt nu se putea face abstracție de hotărârile politice ale partidului și de ideologia marxist-leninistă⁷⁶, care constituiau un procent important din conținutul ce urma să fie predat. Desigur, „această măsură (ore și discipline în plus) a dus la creșterea numărului de posturi didactice: la catedra de filosofie marxist-leninistă (cu 10 posturi). La Catedra de so

cialism științific a mai apărut 1 post. La catedra de economie au mai apărut 15 posturi. La catedra de Filosofie și logică au mai apărut 11 posturi. La Politehnică, la catedra de Economice politică s-au mai creat 2 posturi, la catedra de Socialism științific și filosofie s-au creat încă 13 posturi. La IMF s-au mai introdus 7 posturi, la Agronomie, încă 3. În notă⁷⁷ se arată că introducerea acestor materii nu era sprijinită la IMF și nici la Politehnică, ceea ce ar fi presupus multiplicarea cursurilor, amenajarea Cabinetelor de științe sociale, creșterea numărului de locuri în biblioteci.” Volumul de față menționează și numele cadrelor asociate, în general activiști de partid, care au predat disciplinele menționate și care bineînțeles erau retribuite. Orarul și așa aglomerat al studenților mai creștea cu un număr de ore destinate și acestor discipline. Cartea nu menționează, dar este cumva de la sine înțeles, că predarea acestor discipline se finaliza cu examen și notă, de vreme ce erau prevăzute în planul de învățământ. Aceste măsuri au creat o serie de probleme care au fost aduse în atenție într-o ședință a Biroului comitetului județean de partid, din anul următor, 1972. Aceste concluzii sunt extrase din procesele verbale și informările care aveau loc în ședințele de partid ale organizațiilor de partid superioare, care, conform *Tezelor*⁷⁸, trebuiau să supervizeze întreaga activitate, ceea ce însemna și faptul că se exercita un control de partid al acestor activități, nu erau doar pe hârtie și în raportări. Astfel sunt subliniate: pripeala Ministerului

în introducerea noilor discipline, lipsa de cadre specializate, „apariția hotărârii în preajma deschiderii anului școlar a dus la aglomerarea disciplinelor din acest domeniu la anii mari în același semestru; ponderea seminariilor trebuie să fie mai mare, dar seminariile depind de calitatea seminaristului; la școli (în preuniversitar), cadrele didactice nu sunt de specialitate și primesc în completarea normelor ore de acest gen – ceea ce duce la o calitate scăzută; în domeniul cercetării nu există un volum de succes al cercetătorilor de la Iași, pentru că nu există un bun coordonator care să facă acest lucru: «sunt, într-adevăr, 100 de teme în planul tematic de cercetare în domeniul științelor sociale, nu se poate spune că nu se lucrează, că nu se depun eforturi, însă analizând care sunt rezultatele, constatăm că nu s-a făcut nimic»”. În anul 1975 deja se „reclamă faptul că în catedrele de științe sociale «au fost plasați oameni pentru că trebuiau plasați»”. Aici se cuvine să remarcăm următorul aspect: criticile aduse disfuncționalităților apărute vizau, așa cum zice martorul angajat, „adâncirea, aprofundarea și îmbunătățirea”⁷⁹ măsurilor de aplicare a liniei și orientărilor generale, dar niciodată nu pun în discuție, nici nu critică și nicidecum nu se opun nici oportunității, nici justificărilor, nici rațiunilor măsurilor în sine, căci asta ar fi însemnat să se opună direct politicii ideologice în întregul ei.

Astfel, dacă deveniai student între anii 1971-1989 în România regimului comunist, indiferent de specializarea

aleasă, indiferent dacă erai sau nu membru de partid (membru UTC erai oricum) aveai în curriculum-ul obli

gatoriu câteva ore pe săptămână de cursuri și seminarii (în fiecare an de studiu până la absolvire, fie că îți plăcea sau nu, fie că erai interesat sau nu) în care erai obligat să audiezi, să iei notițe, să te pregătești și să promovezi un examen sau două în domeniul politicii partidului și al ideologiei marxist-leniniste, predate uneori de activiști de partid fără studii superioare sau numai cu studii de partid, care predau cel mai adesea un curs tern și plat și fără dezbateri autentice la seminarii. Însă studenții „realizau faptul că, după ce termină facultatea, vor fi integrați în producție automat și că vor lucra în industriile de profil, că vor fi ingineri, că vor fi o elită a întreprinderilor și că, pentru a conduce, trebuie să aibă noțiuni elementare de politologie și de economie”. Celelalte cadre didactice, deși uneori făceau comentarii malițioase ori ironice la adresa activiștilor sau a propagandiștilor care țineau cursurile respective, aveau însă „o frică indusă, când se auzea de partid, pentru că putea să îți strice cariera”.

Acest aspect, al puterii partidului și al puterii lui Ceaușescu, trebuie subliniat rășpicat: dintr-o comparație, chiar și minimală, a celor afirmate de Ceaușescu în *Teze* și aplicarea în practică prin transpunerea în învățământ și viața Universității, așa cum rezultă din cartea de față, chiar în ciuda disfuncționalităților apărute, ceea ce a conceput și gândit un singur om, Ceaușescu, a dobândit formă instituțională și a modelat instituțional Universitatea în Iași și de fapt

din întreaga țară. Despre ce vorbește acest aspect? Ce anume dovedește? Justețea politicii partidului? Faptul că această politică era îmbrățișată consensual de întreaga societate? Sau mai curând vorbește despre puterea discreționară a partidului și a lui Ceaușescu, care însufla teama amintită mai sus de Doru Tompea? Sau poate dovedește obediența activului de partid, care nu a schițat nici cel mai mic gest, nu de opoziție, dar nici măcar de punere în discuție a unor idei sau a vreunei măsuri, pentru că risca să-și piardă poziția, puterea și privilegiile?

Cât despre conținuturile predate, ce surpriză ne-ar putea rezerva un curs precum cel propus în 1977, „Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român”⁸⁰? Cursul urma să fie predat în întreg Centrul Universitar, în primul an de studii, presupunea 26 de norme de predare și 7 seminarii: „în asemenea condiții, secția de propagandă și Facultatea de Istorie, care are sarcina de a coordona predarea noii discipline în tot Centrul Universitar, au selecționat un număr de 71 de persoane care ar putea primi sarcini de predare și seminarizare. Dintre persoanele selecționate 19 sunt cadre didactice de la Facultatea de Istorie, 15 cercetători de la Institutul «A.D. Xenopol», 18 cadre de la disciplinele de științe sociale – majoritatea cu studii în istorie, 12 cadre didactice din învățământul mediu, 2 cercetători de la muzee și 5 activiști”. Dintre cele 71 de persoane, pentru unele existau «probleme

de cadre»”.

Elemente de istorie autentică cred că se puteau regăsi în acest curs. Mai ales în capitole ca: „Originile poporului român”, „Caracterul unitar al dezvoltării sale”, „Lupta pentru unitate și independență constantă a istoriei poporului român”, „Afirmarea națiunii române și constituirea statului național român modern”. Și aceasta pentru că, pe lângă reorganizarea teritorială care a desființat regiunea autonomă maghiară înființată de Stalin, partidul a început odată cu Dej să folosească în mod constant istoria și argumentele istorice autentice pentru a-și apăra politicile de independență în Tratatul de la Varșovia și în disputele cu sovieticii. Dar mă întreb: putea lipsi dintr-un astfel de curs tema Făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, sau însemnătatea istorică a congreselor Partidului Comunist din România și a hotărârilor de partid și de stat, rolul istoric al tovarășului Nicolae Ceaușescu în politica internă și externă a României? Și, atenție, aceste teme le-am selecționat din cuprinsul unui manual de istorie de clasa a X-a, apărut la Editura Didactică și Pedagogică în 1983, pe care l-am avut ca obiect de studiu când eram elev de liceu. Pentru studenți cu siguranță conținutul era mult mai elaborat. Or, dacă numeri doar fotografiile lui Ceaușescu în acest manual: din 271 de pagini imaginea lui Ceaușescu apare de 23 de ori, incluzând și ilustrațiile în care sunt prezentate manifestații în care în

prim plan apar mai ales portretele lui Ceaușescu.

În loc de concluzii: Panopticum. Partidul vede inimile

Ceea ce putem conchide, desigur provizoriu, referitor la cartea de față, este faptul că într-o astfel de lucrare se poate vedea în acțiune și la lucru felul anume în care se reifică și se obiectivează o ideologie, o credință, o idee, o convingere sau, în mod echivalent, cum anume intră spiritul în lume, în cazul de față spiritul ideologiei marxist-leniniste. Meritul cel mai însemnat al acestui volum este, după părerea mea, faptul că se ocupă de aspectele aparent marginale ale vieții regimului comunist, lăsând la o parte marile decizii, controverseele istorice sau interpretările generale în favoarea evidențierii felului în care s-au modelat și concretizat la nivel local și cotidian chiar și cele mai neînsemnate aspecte ale vieții sub influența, presiunea și controlul unui regim politic totalitar, dictatorial. Intenția mea a fost aici să consider acest volum care, așa cum am afirmat, este un document prin el însuși, drept domeniu experimental pentru științele politice în care pot fi verificate și testate o multiplicitate de ipoteze de lucru. Ipoteza pentru care am optat și pe care am considerat-o proprie (mai ales pentru perioada pe care o acoperă) este aceea de a vedea cum s-au configurat instituțional măsurile de reideologizare și de control ideologic riguros inițiate de Ceaușescu în iulie 1971. Acest

plasament hermeneutic mi-a permis să consider acest volum drept o serie întreagă de dovezi ale felului în care se aplicau local deciziile politice pe care Partidul, prin reprezentanții lui de la vârf, le-a luat și le-a impus întregii societăți și în cazul de față Universității. Din studiul comparativ între măsurile și cuvântările lui Ceaușescu din iulie 71 și mai apoi de la Plenara pe probleme ideologice din toamna aceluiași an și cercetarea efectuată de Sorin Bocancea și Doru Tompea, în pofida disfuncționa

lităților apărute, deciziile luate la nivel central se aplicau nu numai în spirit, ci chiar în litera lor. Se poate evidenția, de asemenea, o tendință de tehnologizare sau chiar o tehnologie a propagandei prin încercarea de profesionalizare, raționalizare și organizare strictă a propagandei ideologice: pe organizații și instituții, cu responsabili de partid, prin planuri de muncă, termene, teme și conținuturi, distribuție în „teritoriu”, în mase, pe grupurile țintă, feed-back, control, rapoarte și analiză. Nu mi-am propus să urmăresc și dacă această tehnologie a propagandei a avut efect, dacă a fost eficientă și a avut succes sau nu, pentru că nici nu aș fi avut cum să verific acest aspect, deși, cum am spus, cartea oferă destul de multe indicii cu privire la slaba aderență și participare chiar a propagandiștilor, nu mai vorbesc de restul populației de oameni ai muncii, la orele de informări politice, învățământ politic, manifestări și consfătuiri etc. Am considerat, însă, ca având o gravitate crescută învățământul politic obligatoriu impus Universității și studenților tocmai din cauza caracterului obligatoriu. Poate că ar merita să inițiem o cercetare cu foști studenți din perioada regimului comunist pentru a vedea, acum, la 30 de ani de la căderea regimului, dacă a rămas ceva în memoria lor din tot acest uriaș efort al Partidului de mobilizare totală a întregii mase a națiunii, nu numai pentru studenți, la înfăptuirea politicilor economice, culturale, administrative și printr-o educație și o propagandă ideologică intensă. S-ar mai

putea obiecta că științele politice nu pot deveni niciodată științifice pentru că nu putem estima în niciun fel o durată suficientă pentru care ar trebui să fie aplicată o ideologie, o religie seculară, astfel încât să putem verifica eficacitatea și eventual beneficiile practice pentru societate ale unei ideologii. Spun asta cu gândul la religia noastră cea de toate zilele, concurența religiei seculare, creștinismul, care, iată, are deja o durată destul de însemnată de aplicare practică, teoretică, teologică, instituțională. În ce măsură și cu ce evaluări putem verifica pentru a putea spune, științific, că creștinismul a reușit? Sau să fie oare de dorit supraviețuirea regimului comunismului dinastic de la Phenian vreme de două mii de ani pentru a putea extrage abia atunci vreo concluzie științifică?

Ceea ce cred că se cuvine să evidențiez, însă, este faptul că regimul comunist din România a luat din iulie 1971 o turnură panoptică. Adică, nu era suficientă supravegherea crescută a întregii națiuni prin mijloacele specifice ale Securității, nu era sufi

cientă acapararea tuturor mijloacelor de existență, nu era suficient controlul mijloacelor de comunicare în masă (presă scrisă, radio, TV), nu era suficient controlul editurilor și al tipografiilor, al instituțiilor destinate plăcerilor estetice (cinematografie, teatru, operă, operetă, balet, uniuni de creație artistică). Operațiunea declanșată de *Tezele din iulie*, a căror dovadă mai mult decât concludentă o întâlnim în cercetarea realizată de Sorin Bocancea și Doru Tompea, viza o formă de educare, de educație și de propagandă activă prin care să

fie inhibată chiar din mintea, gândirea și sufletul oamenilor orice posibilă și eventuală atitudine ostilă îndreptată împotriva partidului și conducerii sale. Un soi de manipulare prin care nu interzici, ci de fapt inoculezi insistent termenii a ceea ce ai hotărât tu, Partidul, că trebuie și are dreptul să creadă, să vadă, să audă, să citească și să gândească cineva, nu numai despre realitățile sociale, economice și politice, ci chiar și despre propria identitate de sine. Partidul trebuia să vadă și inimile.

Note

¹ Friedrich Nietzsche, *Voința de Putere*, trad. Claudiu Baci, Ed. AION, Oradea, 1999, fragmentul 90.

² *Idem*, fragmentul 339.

³ Nicolai Berdiaev, *Originile și sensurile comunismului rus*, trad. Ioan Mușlea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, pp. 122-136; într-un rezumat succint: Lenin nu a așteptat, așa cum teoretiza Marx, ca baza, forțele de producție și relațiile de producție capitaliste să-și împlinească dezvoltarea și devenirea organică ajungând la contradicții ireconciliabile, ci a declanșat revoluția bolșevică înarmat doar cu o ideologie, adică a pornit direct de la o suprastructură, în termenii lui Marx, adică de la teorie și idee către modelarea realității sociale și politice. Ștefan Andrei, în dialogul său cu Lavinia Betea, afirmă că Ceaușescu „a venit de acolo (vizita din Asia care a precedat *Tezele din iulie*, n.n. C. Ilaș) cu o tâmpenie. A dat peste cap principiul marxist al raportului

dintre bază și suprastructură, dintre materie și conștiință. Cu asta a venit” apud Ștefan Andrei, în dialog cu Lavinia Betea, *I se spunea Machiavelli*, Ed. Adevărul Holding, București, 2011, p. 224.

⁴ Desigur nu este aici locul pentru o discuție mai amplă asupra caracterului antimodern al ideologiei marxist-leniniste. Chestiunea este relativ controversată pentru că: dacă avem în atenție idealul de reconstrucție rațională totală a societății prin control și planificare, atunci marxismul ține de modernitatea revoluționară; apoi aspectul emancipator, ameliorator și progresist al marxismului de asemenea l-ar trece în rândurile ideologiilor moderne, numai că, în timp ce modernii vizau autonomia individului, marxismul consideră că aceasta nu se poate realiza efectiv decât ca autonomie de clasă socială, de grup, iar autonomia individuală este considerată un factor de alienare. Astfel încât emanciparea clasei muncitoare, așadar nu a tuturor, nu ar

reprezenta decât un șovinism de clasă mesianic, discriminator și do

minator; sub aspectul legitimării reconstrucției și al emancipării, marxismul este antimodern pentru că invocă o instanță supraindividuală, legile devenirii istoriei, care nu pot fi în niciun fel produsul voinței și deciziilor umane; în sfârșit, din punct de vedere politic, marxismul este antimodern pentru că nu toți oamenii sau cetățenii participă la conducerea societății, ci numai o oligarhie de clasă, o oligarhie de partid, o oligarhie ideologică: nu participă la guvernare decât cel care face parte din partid, iar partidul, unicul permis, are un rol central în conducerea statului, astfel încât de facto Partidul se identifică cu Statul.

¹ Informări, procese verbale, note, dări de seamă, planuri de măsuri, plicuri cu salarii, planuri de muncă, tabele nominale, situații, hotărâri, stenograme, analize, grafice.

² Sorin Bocancea & Doru Tompea, *Două decenii de comunism în Iașul universitar*, Introducere, Editura Institutul European, 2015, Iași, p. 21.

³ *Idem*, p. 353.

⁴ DECRET nr. 295 din 3 aprilie 1968 privind înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Securității Statului, devenit Legea nr 24/1968: „Înființarea Consiliului Securității Statului ca organ central al administrației de stat va avea drept rezultat întărirea răspunderii acestui consiliu față de conducerea partidului și guvernului.” Art. 2: „Consiliul Securității Statului își desfășoară activitatea pe baza legilor în vigoare, sub conducerea și îndrumarea Comitetului Central al

Partidului Comunist Român și a Consiliului de Miniștri. Consiliul Securității Statului răspunde față de conducerea partidului și statului pentru întreaga activitate pe care o desfășoară organele securității statului”; Art. 5, „ c) să intre, pentru îndeplinirea atribuțiilor legale, în incinta organizațiilor socialiste. Efectuarea de percheziții sau alte acte de urmărire penală se pot face cu consimțământul conducerii organizației socialiste sau cu autorizație legală.” http://www.cnsas.ro/acte_normative.html,

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/46499>, accesat 3.02.2021. Apoi „în aprilie 1972 au fost luate două măsuri importante: pe 19 aprilie a fost desființat CSS, competențele și personalul acestuia fiind preluate de Ministerul Afacerilor Interne, în cadrul căruia a fost creată o entitate separată cu numele Departamentul Securității Statului (DSS).” cf. Adam Burakovski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu*, trad. Vasile Moga, Ed. Polirom, 2011, Iași, p.198.

⁵ S. Bocancea & D. Tompea, *Op. cit.*, p.340: „Prim-secretarul avea informații de la organele de Miliție. Conform obiceiului, dimineața la 7,45 prim-secretarul avea o mapă pe birou cu tot felul de informații de la serviciile din acea vreme: Miliție, Securitate. Leonard Constantin mi-a spus că a oprit Miliția să se bage în treburile UASCR-ului, dar că trebuia să acționez eu”.

⁶ *Idem*, a se vedea pp. 458-459, precum și pp. 476-479.

⁷ Sorin Bocancea mi-a pus la dispoziție câteva fișe de cadre, adevărate CV-uri comuniste, redactate în luna decembrie 1989, care indică „adân-

cimea” până la care era verificat și controlat un cadru de partid. Aceste fișe de cadre indică și ceea ce era important din perspectiva partidului comunist și a secției de cadre și anume: vechimea în partid, originea socială și proprietățile părinților, naționalitatea, starea civilă, educația și traseul educațional, profesia, cu

noașterea limbilor străine, funcțiile deținute în plan profesional și funcțiile de partid, trăsături de caracter și conduita în relațiile interpersonale, caracterizare d.p.d.v. al conduitei în organizațiile de partid și ca lider, educația de partid, instituțiile politice în care a activat/activează ca membru sau ca lider, instituțiile de cunoaștere, cercetare, educație în care a activat/activează, decorații, distincții, stare de sănătate, posesiuni/avere, familia și originea socială (tată, mamă, frați surori și profesiiile lor), soția (profesie, apartenența la partid) și părinții soției (originea socială, avere, profesie), copiii (educație și apartenența la organizațiile de partid), evaluarea secției de cadre a partidului. Doru Tompea afirmă explicit, pp. 215-216, faptul că controlul era scopul dosarelor și fișelor de cadre, ba chiar unii activiști erau menținuți în funcție sau pe posturi chiar dacă aveau în dosare aspecte neconforme din perspectiva partidului, tocmai pentru că aceste „pete” asigurau o obediență crescută: „D.T.: Ca să le arate pisica, să îi aibă partidul într-o rezervă de cadre și să nu miște în front. Control. Era control de partid pe dosarul fiecăruia”. (a se vedea și pp. 283-284, precum și p. 293, nota 7 de subsol). Acest aspect se poate vedea și din episodul accederii lui Doru Tompea în funcția de președinte al UASCR Iași, când, din cauza neconformității dosarului (tatăl

său era considerat de către Securitate adept al manismului, vezi pp. 32-33), a fost nevoie de trei plenary ale UASCR și de intervenția lui Nicu Ceaușescu pe lângă Elena Ceaușescu pentru a primi avizul acesteia pentru acceptarea în funcție.

¹ Chiar dacă termenul de martor are o pronunțată nuanță religioasă îl prefer pentru că exprimă cel mai propriu natura realității sociale și este astfel valabil nu numai pentru un regim politic, ci și pentru religie, pentru un sistem economic, ba chiar și pentru un campionat de fotbal: un microbist întrupează și mărturisește prin comportamentele sale valorile, credințe, speranțe împărtășite interpersonal prin socializare cu galeria echipei. Căinii, și nu mă refer aici la supporterii echipei Dinamo, nu sărbătoresc Crăciunul și nici Învierea, dar nici victoria vreunei echipe de fotbal. Am întâlnit expresia „martor angajat” și în Lavinia Betea, Cristina Diac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu, Fiul Poporului*, vol II, Adevarul Holding, București, 2013, p. 332, precum și în Ștefan Andrei, în dialog cu Lavinia Betea, *I se spunea Machiavelli*, Adevarul Holding, București, 2011, p. 199.

² Doru Tompea a luat în serios punctul 8 al Proclamației de la Timișoara și timp de zece ani după anul 1989 a stat departe de orice activitate politică; vezi Introducere, p. 22.

³ Am fost în mai multe rânduri martor la declarațiile publice ale unor persoane cu notorietate, precum Alexandru Călinescu, Sorin Antohi sau Liviu Antonesei de exemplu, care au recunoscut și i-au mulțumit

public lui Doru Tompea pentru felul în care a gestionat anumite situații conflictuale, care transpar în cartea de față (vezi p. 452 și pp. 457 și urm.) și care ar fi putut avea conse

cințe agravante pentru aceștia. A se vedea și p. 239: „Nu eram un cadru de nădejde care să meargă cu ochii închiși, zelos, activistic, să fie un devotat propagandist. De aceea nici nu am fost delegat la congresele UTC-ului.”

¹ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 46.: „Băi, Tompea, tu trebuie să faci ceea ce am vrut să fac eu în 1957, ca organizația studenților să fie a studenților. Trebuie să fie un fel de sindicat: să apărați drepturile și interesele studenților. Politica nu o faceți voi, politica o face partidul”. Vezi și p. 442

² *Idem*, p. 493: „în schimb am ajuns la Nicu Ceaușescu, unde am fost introdus de către Ioan Sasu și Tudor Mohora. I-am spus că am fost la Ion Iliescu, care mi-a spus că UASC-ul trebuie să fie un sindicat. „Ce? Băi, tu ai fost chemat aici ca viitorul președinte al UASCR la Iași. Ce înseamnă sindicat? Tu trebuie să aplici politica partidului în UASCR.”

³ *Idem*, p. 23.

⁴ Exemplul cel mai flagrant este cel al accederii lui Doru Tompea în funcția de președinte al UASCR Iași.

⁵ Sorin Bocancea & Doru Tompea, *Două decenii de comunism în iașul universitar, Presa studențească*, Ed. Institutul European, Iași, 2019.

⁶ Sorin Bocancea, Marin Gheorghe Nicolae, *Așa s-a construit în comunism*, Editura Institutul European, Iași, 2021.

⁷ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 19.

⁸ A. Burakowski, *op. cit.*, pp. 410-411: „Motivând seceta care a scos din circuit centralele hidroelectrice, autoritățile își propuneau scăderea cu 50% a limitelor consumului de energie, care și așa erau destul de reduse, atât în locuințele private, cât și în

sectorul public, adică în birouri, școli, magazine etc. A fost introdusă obligativitatea debransării frigiderelor și a mașinilor de spălat, precum și a iluminării fiecărei încăperi cu un singur bec. Nerespectarea acestui regim atrăgea amenzi usturătoare, iar în cazuri extreme chiar întreruperea completă a alimentării cu gaz sau current electric. Energia electrică economisită în sectorul public urma să fie pusă la dispoziția consumatorilor industriali (în sensul exploatarea mașinilor și utilajelor, nu în scopul încălzirii halelor de producție, spre exemplu, capitol care era și el inclus în regimul de economisire)”.

⁹ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 97 și 353-354: „Știind ce se putea întâmpla, am avut gura „spurcată”, am solicitat ca planul de măsuri de economisire a energiei să fie aplicat mai lax, mai diferențiat, pentru că studenții vin cu mâncare, cu băutură și se creează o anumită stare de spirit. Propunerea mea era ca măsurile să fie aplicate cu toleranță după câteva zile de la venirea lor.”

¹⁰ *Op. cit.*, p. 491: „Contextul internațional era acela al declanșării de către administrația Reagan a războiului împotriva „imperului răului”. Acesta i-a chemat pe decidenții americani din băncile mondiale și a anunțat stoparea finanțării țărilor slab dezvoltate și în curs de dezvoltare, mai ales că multe dintre ele erau antiamericane, antiimperialiste. Reagan a generat acest nou program al băncilor care a presupus renegocierea datoriei românești. Ceaușescu a refuzat și s-a trecut la reproiectarea acelor credite, căci nu a vrut să renunțe la proiectele

POLIS

începute. În mintea lui, trebuia ca toate să fie terminate: Casa Poporului, Canalul Dunăre-Marea Neagră ș.a.

- ” A se vedea și A. Burakowski, *op. cit.*, cap. *Ultimele reforme ale sistemului 1981-1982.*
- ¹ Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne*, trad. Luana Schidu, Humanitas, București, 2005, p. 87.
 - ² *Statutul Partidului Comunist Român*, Ed. Politică, 1965, p. 35.
 - ³ Fraționismul, deviaționismul era și un mijloc potrivit de a anula eventualele critici din interiorul partidului și pe cei care le ridicau, sau care erau pur și simplu indezirabili și incomozi, ca de exemplu: „Atunci Bujor a fost reclamat că ar fi intelectualist, deviaționist de la linia partidului și a fost debarcat din sistem de către Floareș, cu interdicția de a lua contact cu publicul.”, S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 99.
 - ⁴ *Statutul Partidului Comunist Român*, Ed. Politică, 1965, p. 14
 - ⁵ Cultul personalității era maniera propagandistică prin care Ceaușescu a căutat să redirecționeze, să forțeze și să-și asigure consimțământul populației pentru el și pentru regimul comunist, mai ales după ce a câștigat consimțământul populației prin gestul și atitudinea antirusească și antisovietică în august 1968, după cum a servit desigur și consolidării propagandistice a poziției sale în fața eventualității în care sovieticii ar fi încercat mazilirea lui.
 - ⁶ Practicile centralismului democratic transpar aproape din fiecare pagină a cărții de față: de la faptul că accederea într-o funcție de conducere în partid, precum cea de președinte UASCR Iași, nu se petrecea simplu prin alegerea în funcție de către adunarea generală a organizației, ci aceasta din urmă era doar consacrarea ultimă și pe deplin formală (pentru că membrii simpli ai orga-

nizației nu aveau niciun cuvânt de spus) a unui set de proceduri de desemnare, verificare și supervizări ale candidaturii, neprevăzute în mod expres în Statut, dar permise de facto de acel punct f.), care mergeau de la recomandarea Centrului Universitar, la primul secretar de partid al județului, la președintele organizației UASCR pe țară și până la cabinetul 2, al Elenei Ceaușescu, responsabilă la vârf cu dosarele de cadre ale partidului (vezi pp. 46, 170-171, 492, 494-495); sau din aranjamentele de culise la Nicu Ceaușescu (pp. 57-58 și p. 529) pentru deblocarea unui loc la doctorat ocupat, însă, (cum să calificăm aceasta? pe nedrept? samavolnic, prin nepotism și trafic de influență, în virtutea puterii informale în partid?) de fata lui Miu Dobrescu (membru în C.C. al PCR), pp. 57-58; sau de la faptul că un fost cadru de conducere, Doru Tompea, chiar dacă din eșalonul III al PCR, a avut nevoie de intervenții la vârful conducerii comuniste, recte la Nicu Ceaușescu, peste proceduri și regulile sindicale pentru a-și rezolva problemele cu naveta soției sau cu repartizarea unei locuințe; sau din abordarea directă a lui Ceaușescu în vizitele pe care acesta le-a efectuat la Iași de către un cetățean cocoțat pe platforma institutului pe care Ceaușescu tocmai îl vizita; sau din aranjamentul de culise pentru ca un cercetător să-l întâlnească pe Conducătorul Suprem, pentru a obține o finanțare pentru o invenție sau o inovație.

¹ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 60: „la cuvântul tovarășul Ion Iliescu care, după ce mulțumește foștilor colaboratori, declară: „Noi toți suntem activiști de partid, ostași ai partidului, și mergem unde suntem chemați, unde partidul consideră utilă prezența noastră” – Această inovație instituțională a lui Ceaușescu era, pe lângă justificările oficiale, și cea mai ușoară manieră de a te debarasa de eventualii activiști incomozi, precum Ion Iliescu, și de a avea o justificare pentru asta.

² A. Burakowski, *op. cit.*, p. 190: „Important mai era și faptul că principiul rotației cadrelor cobora simțitor poziția activiștilor din eșalonul superior, care astfel nu mai apucau să-și formeze o echipă proprie în domeniul lor, devenind astfel total dependenți de vârful puterii, adică *de facto* de Ceaușescu. Rotația cadrelor făcea imposibilă (sau măcar mult mai dificilă) apariția vreunui grup de activiști de partid care să intre în opoziție cu conducătorul.”

³ Ștefan Andrei, *I se spunea Machiavelli*, Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea, Adevărul Holding, București, 2011, p. 224: „Ceaușescu, dacă a citit ceva din clasicii marxism-leninismului, n-a citit *Anti-Duhring*, nici *Capitalul*. Dar a citit - la Armată, cred – cartea lui Lenin, *Revoluția proletară și renegatul Kautsky*. Și de acolo a luat o chestie formidabilă. Știi cum scrie Lenin: Kautsky și-a băgat râtul în marxism și așa cum porcul caută-n rahat bobul de porumb, așa și el a ajuns la esența marxismului. Cam așa și cu Ceaușescu. Băgându-și râtul acolo, a aflat esența. Și anume, *că dictatura proletariului nu este îngrădită de*

nicio lege. Și asta a fost la noi dictatura proletariului neîngrădită de lege. Ceaușescu de-aici s-a tras. Spunea: „Dărămăm strada asta, facem fabrica în partea asta, facem cutare” - neîngrădit de vreo lege. În același timp, a eliminat noțiunea de „dictatura proletariului” pentru că „acuma sunt consilii, e democrație”... Dar Ceaușescu a impus o dictatură a dezvoltării, pusă în slujba dezvoltării” (sublinierea noastră, C. Ilaș: cu nuanța că puterea executivă nelimitată nu era neîngrădită de lege, ci era chiar legitimată drept centralism democratic prin Statutul PCR).

⁴ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 8.

⁵ *Idem, op. cit.*, p. 24.

⁶ *Idem, op. cit.*, p. 24 și urm.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii* 6 iulie 1971, *Expunere la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural educative*, 9 iulie 1971, Editura Politică, București, 1971, (în continuare *Tezele din iulie*), la pagina 40 apare expresia „conducere unipersonală”; dar mai ales p. 52: „Trebuie să punem capăt cu desăvârșire mentalității «aici este feuda mea și nu se poate amesteca nimeni» ... «acesta este institutul meu» ca și cum respectivul ar fi devenit proprietar. Unii doresc chiar să lase aceste institute drept moștenire”.

⁸ Se depășise desigur etapa dictaturii proletariului, a „obsedantului deceniu”, în care chiar tovarășii de drum acuzați de deviere și facționism erau eliminați la propriu cu ranga. Dar pericolul nu fusese complet eliminat

iar „baronii” lui Dej au avut a se teme pentru viața lor după ce au fost, rând pe rând, înlăturați de la pârghiile puterii de către Ceaușescu: Corneliu Mănescu nu s-a despărțit de revolver după ce a fost înlăturat de la conducerea Externelor. Ion Gheorghe Maurer a suferit un acci

dent de mașină. Gheorghe Apostol a suferit de asemenea un accident de mașină. Apud Adam Burakowski, *op. cit.*, pp. 191-192 și p. 445. Mai târziu, în perioada perestroikăi, când probabil își simțea amenințată poziția, chiar foștii baroni ai lui Ceaușescu, Virgil Trofin (Burakowski, p. 401), Vasile Patilineț (Burakowski, pp. 494-495) sau generalul complotist Ion Ioniță (Burakowski, p. 418) au avut parte de o moarte suspectă, deși mai curând conform zvonurilor decât a dovezilor.

¹ S. Bocancea & D. Tompea, *op. cit.*, p. 26: „Intenția noastră a fost realizarea unei fresce a comunității academice ieșene din perioada studiată, fără a urmări să acuzăm pe cineva sau să legitimăm regimul comunist.”

² Chestiunea aceasta apare totuși menționată o singură dată în carte: p. 36, „D.T.: Era o concurență de 22 pe un loc și eu am intrat primul. S.B.: Erau puține locuri atunci. D.T.: 15 locuri”.

³ În 1991 când am fost admis la Facultatea de filosofie am cunoscut un student în anul V care încă mai știa pe dinafară și la virgulă întregul manual de filosofie marxist-leninist care se preda la clasa a XII-a până în 1989.

⁴ *Op. cit.*, Introducere, p. 26.

⁵ *Idem*, p.165: „Bugetul de timp era principala problemă. Era o politică perversă dusă de partid, pentru că studenții, entitate greu de controlat, erau un potențial periculos și trebuia ca ei să aibă preocupare tot timpul.”

⁶ *Idem*, pp. 38-39, și cap. „Probleme de conduită”, pp. 284-287.

⁷ *Idem*, p. 247: „Planul de măsuri privind îmbunătățirea activității de educare materialist-științifică a maselor, adoptat de județeană de partid în 1973, prevede, printre activitățile specifice propagandei, un punct dedicat „sărbătoririi momentelor mai importante din viața omului”. În acest scop, toate organizațiile, de la toate nivelurile, „vor constitui «comisii comune pentru problemele de viață», care să se ocupe de organizarea sărbătoririi «zilei primului născut», «pionieratului», primirii în UTC, majoratului, «zilei intrării în producție», momentului plecării în armată, căsătoriei, aniversării zilei de naștere, pensionării etc.” – deși acestea au rămas mai mult formal pe hârtie și ca intenție, căci totuși „prezența partidului în viața privată” nu era atât de intruzivă „cum se arăta în filme, că vine secretarul de partid și îi aduce un buchet de flori miresei și spune „Partidul vă urează...””.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 35: „va crește rolul științei ca factor tot mai important în întreaga activitate de organizare a societății socialiste”.

⁹ S. Bocancea, D. Tompea, p.186: „În 1985, la o conferință a UASCR-ului, l-am laudat pe tovarășul Ceaușescu nu pentru că era erou al muncii socialiste, ci pentru atenția, protecția pe care le manifesta față de studenți. De fapt, el avea o teamă permanentă de studenți. Mesajul de la Nicu prin Moțiu, la o agapă, a fost ca noi, studenții, să-i mulțumim tovarășului. Nicu spunea că taică-său avea o teamă față de noi și noi puteam s-o eliminăm așa. Dar, de fapt, în joc era maică-sa.

- ”
- ¹ *Idem*, pp. 42, 50, 68, 206, 210, 212.
- ² Acest aspect reiese chiar și dintr-un episod anecdotic: *idem*, p. 515: „Cică la un chef la ziua lui Ceaușescu, Nicu, «șprițat», s-a dus la Bobu, care era lângă părinții săi, și i-a spus: «Băi, Bobulică!» și i-a pus mâna pe chelie. Maică-sa s-a ridicat muștrătoare și a exclamat: «Nicușor!», iar el: «Îl bag în p... mă-sii!». «Nicușor, ieși afară!». Iar Bobu: «Lăsați-l, așa se distrează și ei, tinerii!». Și Ceaușescu s-a înfuriat și i-a spus, pe la WC, pe unde s-au întâlnit ei: «Băi, dacă ești beat, pleacă de aici! Asta-i mâna mea dreaptă. Ești un dobitoc!». Nicu a replicat: «E un prost!»”. Or, aceasta era atitudinea unui activist cu studii, cum a fost Nicu Ceaușescu („Nicu avea un feeling față de studenți. Asta ținea de educația lui, de faptul că el chiar a mers la facultate. Donca, marea lui iubire, l-a dus de mână la școală, a făcut facultatea pe bune și vedea în noi băieții deștepți ai sistemului”, p. 494) față de un activist din garda nouă a lui Nicolae Ceaușescu, iar aceasta se petrecea la cel mai înalt nivel al puterii.
- ³ *Ibidem*, pp. 212-213.
- ⁴ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 18.
- ⁵ Ștefan Andrei, *op. cit.*: „Datorită poziției intelectualilor, dar și din alte cauze, șirul de măsuri adoptate după vizita la Beijing și Phenian – tezele din iulie – au fost ca o «zăpadă a micilor», (p. 224); Și Ceaușescu, și Maurer erau deștepți cât să-și dea seama că nu pot să facă poporului român ce fac conducătorii lor cu poporul chinez și cu coreenii”. (p. 222)
- ⁶ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 47: „Comunistul trebuie să fie luptătorul de avangardă împotriva vechiului, împotriva rămășițelor mentalității burgheze din conștiința oamenilor, a diferitelor forme de misticism, a unor influențe din afară; el trebuie să fie un luptător pentru socialism, să lupte pentru afirmarea clasei muncitoare ca forță conducătoare în societate”.
- ⁷ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 23.
- ⁸ Ca reacție la Planul Valev și a unei eventuale diviziuni a muncii dorită și condusă de sovietici în Tratatul de la Varșovia și CAER, precum și ca măsură de protecție a propriei poziții a lui Dej în fața lui Hrușciov.
- ⁹ Ștefan Andrei, *I se spunea Machiavelli*, Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea, Adevărul Holding, București, 2011, pp. 222-228.
- ¹⁰ Recunoașterea și relațiile politice și comerciale cu Republica Federală Germania, medierea conflictului arabo-israelian și necondamnarea Israelului, stabilirea unor canale de comunicare între Vietnam și SUA care au condus la armistițiul de la Paris, relațiile multiple și complexe cu China lui Mao, facilitarea contactelor între China și SUA.
- ¹¹ A. Burakowski, *op. cit.*, p. 115 și urm; și în special Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni, Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, trad. Camelia Diaconescu, Ed. RAO, București, 2011.
- ¹² A. Burakowski, *op. cit.*, p. 138.
- ¹³ Lavinia Betea, Cristina Diac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu, Fiul Poporului*, vol II, Adevărul Holding, 2013, pp

- . 122-126.
- ¹ L. L. Watts, *op.cit.*, p. 228.
- ² A. Burakowski, *op. cit.*, pp. 132-135; a se vedea de asemenea: https://revista22.ro/storage/arhivapdf/51_1995.pdf, <https://www.ziaruldeiasi.ro/national-extern/cum-am-devenit-instiga-to-area-numarul-unu~ni46ps>, <https://www.youtube.com/watch?v=BLCiz4DyeuM>, <https://newskeeper.ro/articol?id=3F6F7BBC4C936A3B8B1617E1DD62E682&data=2006-12-22>, accesat februarie 2021.
- ³ A. Burakowski, *op. cit.*, p. 131: „În decembrie 1968 a avut loc o uriașă manifestație studențească, la care s-au cântat colinde, ajungându-se în cele din urmă să se scandeze «Jos Ceaușescu!»”.
- ⁴ A. Burakowski, *op. cit.*, p. 133, despre o întâlnire a lui D. R. Popescu, membru supleant în Comitetul Executiv, secretar al CC și redactorșef al ziarului Scânteia, cu studenții, la care aceștia i-au pus întrebări considerate „obraznice”, ca de exemplu: „de ce presa evită în mod intenționat multe probleme importante, ceea ce te obligă să cauți informații, spre exemplu, ascultând Europa Liberă? E adevărat că la Constanța staționează trupe sovietice? Când își va retrage URSS armata din Cehoslovacia?”.
- ⁵ Propunerile de măsuri numărul 6, 7 și 5 în Nicoale Ceaușescu, *op. cit.*, pp. 12-13.
- ⁶ Vezi aici nota 32.
- ⁷ Din acest motiv cred că afirmația lui Ștefan Andrei este plauzibilă: *Tezele din iulie* au fost și un semnal către Uniunea Sovietică că România nu va devia de la calea construirii socialismului.
- ⁸ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 40-41.
- ⁹ N. Ceaușescu, *op. cit.*, pp. 67-68.
- ¹⁰ Este exemplară în acest sens afirmația lui Doru Tompea de la p. 232: „Noi le primeam ca pe niște daturi, veneau de sus, nu te întreba nimeni dacă ești sau nu de acord”.
- ¹¹ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 70: „Trebuie să introducem obligatoriu examenul de științe sociale, ca examen de bază fără de care nici un student nu poate absolvi facultatea. În societatea noastră socialistă nu poate deveni inginer cineva care nu are temeinice cunoștințe ideologice comuniste”.
- ¹² S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 309.
- ¹³ Am avut curiozitatea să le contabilizez cu titlu de inventar și cu mențiunea că Iașul era un caz special fiind centru universitar, dar multe din astfel de instituții erau replicate la nivelul tuturor județelor României. La nivel central: Școala Superioară de partid „Ștefan Gheorghiu” devenită Academia de Studii Sociale și Politice și de Pregătire a Cadrelor de Conducere în Economie și Administrație „Ștefan Gheorghiu”/ Academia de Științe Sociale și Politice (ASSP)/la nivel local: Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Academiei RSR/Centrul de Sociologie al Universității „Al.I. Cuza”/Centrul de Studii pentru Problemele Tineretului de pe lângă CJ al UTC/ Catedrele de științe socioumane/ Cabinetele de Științe Sociale și Răspândirea Cunoștințelor Științifice/ Școala interjudețeană de partid/Universitatea serală de marxism-leninism/Universitatea Politică și de Conducere./ Cabinetul pentru Activitate Ideologică și Politico-

Educativă sau Cabinetul județean
pentru activitate politico-ideologică,
(organizat astfel:

Colectivul pentru problemele propagandei, ale învățământului politico-ideologic de partid/ Colectivul pentru problemele Universității politice/ catedre: Construcție de partid și de stat, Politica economică internă și internațională a partidului și statului nostru și conducerea activității economice/ Materialism dialectic, istoric și aplicarea createoare de către PCR/ Problemele socialismului științific și aplicarea sa createoare în Programul PCR/ Istoria patriei, a PCR, a mișcării muncitorești și democratice din România și a mișcării comuniste și muncitorești internaționale/ Colectivul pentru problemele învățământului politico-ideologic al UTC/ Colectivul pentru problemele predării științelor sociale/ Colectivul pentru problemele propagandei prin conferințe politico-ideologice organizate de sindicate și FUS, precum și ale muncii de educație materialist-științifică/ Colectivul pentru problemele politicii externe a partidului și statului nostru/ Colectivul pentru problemele propagandei prin conferințe politico-ideologice organizate de sindicate și FUS, precum și ale muncii de educație materialist-științifică/ Universitatea cultural-științifică: cercuri aplicative în întreprinderi și în Institutul Politehnic Iași (sub coordonarea unor cadre specializate. În cadrul acestora, se predau și teme de ideologie și informări politice)/ Consiliului științific

al Universității cultural-științifice / Centru de Cultură și Artă al județului Iași, care avea o Comisie pentru răspândirea științei și culturii./ Cercurile politico-educative din mediul rural/ Consiliul Județean al Educației Politice și Culturii Socialiste (CJEPCS)/ Comisia de conducere a Consiliului Județean pentru Activitate Ideologică și Politico-Educativă/ Consiliul Culturii și Educației Socialiste, înființat prin Decretul 301/21 septembrie 1971, organism de partid și de stat, sub conducerea directă a CC al PCR și a Consiliului de Miniștri/ Consiliile Județene ale Culturii și Educației Socialiste.

- ¹ Toate trimiterile care urmează fac parte din capitolul „Învățământul politico-ideologic al studenților”, S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 289-309.
- ² Vezi și pagina 291 pentru disciplinele introduse în semestrul II în învățământul superior.
- ³ N. Ceaușescu, *op. cit.*, pp. 61-61: „Învățământul științelor sociale este strâns legat cu învățământul de partid, ele trebuie să fie strâns unite și să se desfășoare după o singură concepție”.
- ⁴ Informare cu privire la aplicarea sistemului unitar de predare a științelor sociale în institutele de învățământ superior din Iași, Dosar 72, Fond 31, Comitetul municipal PCR Iași, 1971, filele 148-152.
- ⁵ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 70: „Comitetele județene și Secretariatul General al partidului nostru trebuie să preia în întregime sub conducerea și îndrumarea nemijlocită întreaga activitate educativă și în general

întregul proces de desfășurare a învățământului”.

⁶ S. Bocancea, D. Tompea, *op. cit.*, p. 234.

⁷ Editat la Editura Didactică și Pedagogică, 1977, reeditat în 1981, precum și la: Editura Militară, în 1978,

Editura Academia "Stefan Gheorghiu" în 1979, Editat de

secția de propagandă a CC al PCR, 1981.

Bibliografie

ANDREI, Ștefan, în dialog cu BETEA, Lavinia, *I se spunea Machiavelli*, Ed. Adevărul Holding, București, 2011.

BERDIAEV, Nicolai, *Originile și sensurile comunismului rus*, trad. Ioan Mușlea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994.

BETEA, Lavinia, DIAC, Cristina, MIHAI, Florin Răzvan, ȚIU Ilarion, *Viața lui Ceaușescu, Fiul Poporului*, vol II, Adevărul Holding, București, 2013.

BETEA, Lavinia, *Ion Iliescu și „golănia studentească” din 1968* în <https://www.historia.ro/sectiune/gener-al/articol/ion-iliescu-si-golania-studenteasca-din-1968>.

BOCANCEA, Sorin, TOMPEA, Doru, *Două decenii de comunism în Iașul universitar*, Editura Institutul European, Iași, 2015.

BOCANCEA, Sorin, TOMPEA, Doru, *Două decenii de comunism în iașul universitar. Presa studentească*, Editura Institutul European, Iași, 2019.

BOCANCEA, Sorin, NICOLAE, Marin Gheorghe, *Așa s-a construit în comunism*, Editura Institutul European, Iași, 2021.

BURAKOVSKI, Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu*, trad. Vasile Moga, Ed. Polirom, Iași, 2011.

CEAUȘESCU, Nicolae, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii* 6 iulie 1971, *Expunere la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității*

politice și cultural educative, 9 iulie 1971, Editura Politică, București, 1971.

DECRET nr. 295 din 3 aprilie 1968 privind înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Securității Statului devenit Legea nr 24/1968: „http://www.cnsas.ro/acte_normative.html, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/46499>.

JOHNSON, Paul, *O istorie a lumii moderne*, trad. Luana Schidu, Humanitas, București, 2005.

NIETZSCHE, Friedrich, *Voința de Putere*, trad. Claudiu Baciu, Ed. AION, Oradea, 1999.

Statutul Partidului Comunist Român, Ed. Politică, 1965 și cel din 1945.

ȘINCAI, Ana, *Colindul studentesc din 24-25 decembrie 1968*, interviu realizat de Cezar Paul Bădescu, în revista 22, Nr. 51 (305) 20-27 decembrie 1995, https://revista22.ro/storage/arhivapdf/51_1995.pdf.

ȘINCAI, Ana, *Cum am devenit instigatoarea numărul unu*, interviu realizat de Adrian Cioflâncă, Revista 22, 22 decembrie 2006. Preluat de <https://www.ziaruldeiasi.ro/national-extern/cum-am-devenit-instiga-toarea-numarul-unu~ni46ps>.

WATTS, Larry L., *Ferește-mă, Doamne, de prieteni, Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, trad. Camelia Diaconescu, Editura RAO, București, 2011.

Emisiunea Adevăruri despre trecut: 1968 – Vacanță de Crăciun cu hippie-end, TVR 1, 22 decembrie 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=BLCiz4DyeuM>.